

ÖREBRO UNIVERSITET

Institutionen för beteende-, social- och rättsvetenskap

Socialt arbete

Barnets röst som källa

- en kvalitativ studie om barnperspektiv i
barnavårdsutredningar

C-uppsats socialt arbete 41-60 p

Seminariedatum: 2006-01-09

Författare: Benendo, Elin

Sigfrids, Christina

Handledare: Brunnberg, Elinor

Barnets röst som källa – en kvalitativ studie om barnperspektiv i barnavårdsutredningar

Författare: Benendo, Elin
Sigfrids, Christina

Handledare: Brunnberg, Elinor

Sammanfattning

Barns perspektiv på sin verklighet har under de senaste åren fått ett ökat utrymme i forskningen. Inom offentlig förvaltning och politik använder man ofta barnperspektiv som ett ”slagord”, men frågan är om det verkligen innebär att man respekterar barnet som individ med rättigheter och lyssnar till dem? Forskning visar att barn ofta inte kommer till tals i utredningar gällande dem; detta trots att barnkonventionen och nationella sociallagstiftning tilldelar barnet rätten att bli hört i dessa sammanhang. Syftet med vår studie är att belysa barnperspektiv i sociala barnavårdsutredningar, utifrån tre frågeställningar: På vilket sätt och i hur stor utsträckning framkommer barnets egna erfarenheter, syn på sin situation och vilja i utredning och analys? Vilka andra källor används i utredningen för information om det individuella barnets information, vilken information inhämtas och hur tillvaratas informationen i analysen för att bilda underlag för förslag till beslut? Mot vad ställs informationen om barnets situation vid bedömning om insats, dvs. används andra källor med mer generell information och i så fall vilka? Fokus för studien är barnperspektiv, i meningen barnets röst, mening och vilja. För att besvara dessa frågeställningar, utfördes en kvalitativ studie, i form av en granskning av fem barnavårdsutredningar från en socialförvaltning i Mellansverige avslutade 2003-2005. Utredningarna avser yngre barn, i åldrarna 1-12 år. En analysmall skapades utifrån syfte och frågeställningar, vilken användes vid granskningen. Resultatet av granskningen visar att barnets perspektiv inte lyfts fram i särskilt stor utsträckning: barnets perspektiv framkommer i tre av utredningarna. Dessa utredningar avser två av de yngsta, och ett av de äldsta barnen. Av dessa tre framkommer barnets vilja och syn på sin situation endast i en utredning. Socialsekreterarna har inte beaktat barnets perspektiv vid bedömning, med undantag för en utredning. Resonemang om eller motiveringar till varför barnet inte kommit till tals, förkommer inte. Vår studie visar att det som tar störst utrymme i utredningarna är socialsekreterarnas egna iakttagelser och bedömningar. Barnets situation belyses utöver detta utifrån ett fåtal olika referenter i respektive utredning, där professionella (daghems- och skolpersonal) och barnets mamma får mest utrymme. Andra källor används endast i en utredning, där socialsekreteraren hänvisar till forskning. Våra resultat stämmer väl överens med tidigare forskningsresultat; barnets perspektiv beaktas inte i någon större utsträckning i sociala barnavårdsutredningar, och barnets situation belyses inte från fler perspektiv trots att krav på detta återfinns i både lagstiftning och barnkonventionen. Detta resulterar i bristfälliga utredningar, med avseende på krav om allsidighet och rättsäkerhet.

Nyckelord: barnets röst, barnperspektiv, barnavårdsutredningar, källor, socialsekreterare

**”Barnets röst som källa
– en kvalitativ studie om barnperspektiv i
barnavårdsutredningar”**

Authors: Benendo, Elin
Sigfrids, Christina

Tutor: Brunnberg, Elinor

Abstract

In recent years, the child's perspective on its reality has gotten an increasing importance in Swedish and international research. Representatives of public authorities and politicians often use the term *child's perspective* as a slogan, but the question is: does this really mean that the society respects the child as an individual with civil rights? Research shows that children are not always listened to when needed, despite regulations in the Convention on the rights of the child and youth (of the UN) and national social legislation. The child has an absolute right to be heard, in every judicial and administrative proceeding affecting it. The purpose of our study is to illustrate how and to what extent the child's experiences, views and opinions are presented in child care assessments. Does the social worker take the child's view into consideration? A subordinate aim of our study is to examine what other sources of information social workers use to gain information of use for the assessment, making it able to decide on suitable actions. What information is acquired, and how does the social worker make use of it? The main focus of our study is the child's perspective, in the sense of the child's own opinion. To answer our questions, a qualitative review of five childcare assessments was carried out. The examined assessments are concluded between 2003 and 2005, and involve children in the age of 1-12 years. A blueprint document was created prior to the review, to state the terms of the research and assessment review. The results of our study, shows that the child's perspective is not prominent in the assessments. The child's view of its situation is presented in three of the assessments, and in only one of these three assessments the child's own opinion is stated. The child's view has not been taken into consideration by the social worker, with the exception of one assessment. The social worker does not discuss the child's participation, nor explain why the child has not been heard. Our study shows that the social workers are contributing with the most information occurring in the assessments, consisting of their own opinions and observations. Only a few sources of information are used to describe the child and its situation. The child's mother and professionals (day care centre- and school personnel) are often heard, but rarely the child's father or other relatives. Only one of the social workers refers to research on child welfare. Our results correspond well with recent research, showing that social workers fail to take the child's perspective into account in child care assessments and present a onesided account of the child's situation. This results in deficient assessments, regarding the legal rights of the individual child.

Key words: the child's opinion, child's perspective, child care assessments, sources of information, social worker

Förord

Det är inte utan ett visst mått vemod, vi nu kan konstatera att denna uppsats är det sista vi gjort som studenter vid Örebro Universitets socionomprogram. Vi kan se tillbaka på tre och ett halvt år, fyllda med glädje, nya kunskaper och gemenskap, men även hårt arbete och stundvis förtvivlan. Uppsatsen har i sig varit en lång och mödosam process, och vi har under tiden både upplevt ”höga berg och djupa dalar”. Vi har i och med uppsatsarbetet gjort nya lärdomar, precis som vi gjort under hela utbildningstiden, och det är nu dags att kasta oss ut i yrkeslivet och förvalta våra förvärvade kunskaper.

Vi vill ta tillfället i akt att tacka våra främsta supportrar: våra familjer, Michael och Ada, respektive Martin och Målle. Tack för allt stöd och all uppmuntran, utan vilket denna uppsats med all övertygelse inte hade gått att genomföra. Vi vill tacka vår handledare Elinor Brunnberg, för all hjälp och goda råd. Vi vill även tacka de personer vid den socialförvaltning studien avser, som hjälpt oss ta fram materialet och genom detta gjort uppsatsen möjlig.

Elin Benendo och Christina Sigfrids

Örebro december 2005

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	7
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	8
2.1 DEFINITION	8
2.2 AVGRÄNSNINGAR	8
3. BAKGRUND	9
3.1 BARNETS RÄTTSLIGA STÄLLNING	9
3.2 BARNKONVENTIONEN	9
3.3. UTREDNINGSPLIKT OCH UTREDNINGSFÖRFARANDET	10
3.4 INSATSER FÖR BARN OCH UNGDOMAR	10
4. LAGRUM	11
4.1 KONVENTIONEN OM BARNETS RÄTTIGHETER	11
4.2 SOCIALTJÄNSTLAG (2001:453)	11
4.3 LAG (1990:52) MED SÄRSKILDA BESTÄMMELSER OM VÅRD AV UNGA	12
5. TIDIGARE FORSKNING	12
5.1 BARNPERSPEKTIV OCH BARNETS RÖST I BARNAVÅRDSUTREDNINGAR	12
5.2 INTERNATIONELLA JÄMFÖRELSE	14
5.3 KÄLLOR I BARNAVÅRDSUTREDNINGAR	15
5.4 BARNS MÖJLIGHETER ATT UTTRYCKA SIG VID PLACERING	16
5.5 BEDÖMNING	17
5.6 BBIC OCH THE FRAMEWORK FOR THE ASSESSMENT OF CHILDREN IN NEED AND THEIR FAMILIES	18
6. TEORI	20
6.1 ATT LYFTA FRAM BARNETS RÖST I UTREDNINGEN	20
6.2 UTREDNINGENS UTFORMNING OCH INNEHÅLL	20
6.3 BEDÖMNING OCH PROGNOSE	22
7. METOD	23
7.1 KVALITATIV METOD	23
7.2 KÄLLANALYS SOM METOD	24
7.3 AVGRÄNSNINGAR	24
7.4 LITTERATUR	25
7.5 URVAL	26
7.6 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	26
7.7 METODDISKUSSION	26
7.7.1 Förförståelse	26
7.7.2 Etiska aspekter	27
7.7.3 Validitet och reliabilitet	27
8. RESULTAT OCH ANALYS	28
8.1 UTREDNINGARNA	28
8.2 BARNETS EGET PERSPEKTIV I UTREDNINGARNA	28
8.2.1 Delanalys	30
8.3 KÄLLOR I UTREDNINGARNA	31
8.4 REFERENTER	31
8.4.1 Delanalys	33
8.5 ANDRA KÄLLOR ÄN REFERENTER	34
8.5.1 Delanalys	34
9. SAMMANFATTANDE ANALYS	35
10. DISKUSSION	36
10.1 FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	38
11. REFERENSER	39

1. Inledning

Barns perspektiv på sin verklighet har under de senaste åren fått ett ökat utrymme i forskningen. Barnet har mer kommit att betonas som *aktör*, en självständig individ och agerande person. Vikten av att använda sig av barnets egna erfarenheter i forskning betonas av forskare, för att kunna utveckla mer kunskap om barns villkor. Forskaren behöver försöka anta barnets perspektiv för att komma fram till barnets egentliga åsikt och vilja. Det vuxna barnperspektivet är dock alltid präglad av det faktum att den vuxne själv har varit barn och har erfarenheter av att vara barn med sig, samt lever i en kultur med normer och föreställningar om barn. I den moderna kulturen börjar barnets ställning som aktör med rätt att göra sin röst hörd bli ett självklart inslag. Inom offentlig förvaltning och politik använder man ofta barnperspektiv som ett "slagord", men frågan är om det verkligen innebär att man respekterar barnet som individ med rättigheter och lyssnar till dem: "Barnperspektivet blir ofta retoriskt och ingen lyssnar till barnens röster" (Brunnberg & Larsson Sjöberg 2004, s.13).

Det är av yttersta vikt att man i det sociala arbetet har förmågan att inta ett barnperspektiv, i betydelsen barnets eget perspektiv. Barnets egen röst behöver framkomma, även om det inte alltid är lätt att utröna barnets egen mening bland de många vuxna aktörernas röster och viljor (Andersson, Aronsson, Hesse, Hollander & Lundström 2004). Barnet har en rättighet, men inte en skyldighet, att komma till tals. Barnkonventionen tilldelar barnet denna rättighet: "*Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.*" (Hammarberg/UD info 2000, Konventionen om barnets rättigheter, art. 12).

Barnets perspektiv kan även tillgodoses på andra sätt än genom samtal med barnet. Ibland saknar barnet förmåga att uttrycka sig i ord, på grund av ålder eller andra omständigheter. Andra sätt att tillgodose barnets rätt att komma till tals, kan vara att ta hänsyn till barnets kroppsspråk, beteende eller reaktioner. Om och på vilket sätt barnets perspektiv tagits hänsyn till behöver dock alltid framgå i offentliga myndigheters dokumentation, som utgör underlag för beslut om barnets situation (Andersson m fl 2004).

Femton år är en gräns som används i rättsliga sammanhang, för när barn skall få ha mer att säga till om i frågor som rör dem, t ex i umgänges- och boendefrågor (Andersson, Aronsson, Hesse, Hollander & Lundström 1996). Men i sociallagstiftningen fastställs (med utgångspunkt i barnkonventionen) att *alla* barn har rätt att komma till tals, *hänsyn* taget till ålder och mognad (SOU 2000:77). Därför är det av särskilt intresse att lyfta fram även hur mindre barn fått möjlighet att uttrycka sina erfarenheter och önskemål vid åtgärder som rör dem, samt hur man sedan tillvaratagit informationen. I de fall barnet är för litet för att själv kunna uttrycka sin mening och vilja, är det viktigt att undersöka hur man tillgodosett dess perspektiv på andra sätt än genom samtal.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att belysa barnperspektiv i utredningar, genom att undersöka om och på vilket sätt socialsekreterare lyft fram mindre barns erfarenheter och uppfattning i barnavårdsutredningar som lett till placering enligt SoL eller LVU.

Detta görs utifrån dessa frågeställningar:

- På vilket sätt och i hur stor utsträckning framkommer barnets egna erfarenheter, syn på sin situation och vilja i utredning och analys?
- Vilka andra källor används i utredningen för information om det individuella barnets information, vilken information inhämtas och hur tillvaratas informationen i analysen för att bilda underlag för förslag till beslut?
- Mot vad ställs informationen om barnets situation vid bedömning om insats, dvs. används andra källor med mer generell information och i så fall vilka?

2.1 Definition

Barnperspektiv är ingalunda ett entydigt begrepp och har lyfts fram och beskrivits på olika sätt i litteraturen. Begreppet används av många aktörer, vilket inte gör det helt oproblematiskt: ”Det finns minst fyra olika innebörder i aktuell forskning och debatt – *barns rättigheter, barns väl, barns vilja och barn röst*” (Andersson G m fl 2004 s.13). Barnperspektivet kan alltså dels sägas vara att se till barnets bästa, dess rättigheter och väl. Det kan ses som ett rättsligt begrepp, innehållande att barnets basala behov tillgodoses samt grundläggande rättssäkerhet. Det behöver inte innebära att barns bästa ges samma innebörd världen över och i olika kulturer. Dessutom kan vilken kunskap och vilka perspektiv som skall integreras i begreppet diskuteras (Schiratzki 2002). Barnkonventionen fastställer att: ”*Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig det vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet*” (Hammarberg/UD info 2000, Konventionen om barnets rättigheter, s. 35 art. 3.1). Barnkonventionen ger den övergripande definitionen av barns bästa, men endast en innebörd på allmän icke-konkret nivå. Detta överlämnar ansvaret till konventionsstater, rättssystem och offentliga myndigheter att utveckla innebörder, barnperspektiv i plural, och omsätta dessa i praxis. Ibland kan det till och med vara enklare att visa på vad som uppenbart *inte* ligger i barns intressen, än tvärtom (Andersson G m fl 2004). Barnperspektivet kan dessutom sägas bestå i barnets vilja och röst. Det är skillnad på barnperspektiv och barns perspektiv, dvs. barnets ståndpunkt: ”Att anta ett barnperspektiv kan ses som den vuxnes (forskarens) försök att förstå och sätta sig in i barnets tankar om sitt liv och uppfattningar” (Brunnberg & Larsson Sjöberg 2004, s.12). Barnets ståndpunkt utgörs av barns och ungas egna beskrivningar av sina erfarenheter och även deras egna värderingar av dessa. Barnperspektivet kan alltså sägas utgå utifrån vuxnas syn på barnets situation, där information från barnet inbegrips eller utelämnas (a.a.).

2.2 Avgränsningar

Studien omfattar utredningar som resulterat i placering jämlikt SoL, socialtjänstlagen, och LVU, Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga. Valet att endast granska denna typ av utredningar gjordes, då dessa utredningar torde behandla barnavårdsärenden av mer allvarlig karaktär, vilket gör det mer intressant att se om och, i så fall, på vilket sätt barnen kommit till tals. Fokus för studien är barnperspektiv, i meningen barnets röst, barnets mening och vilja. Därav är också den forskning som används vald utifrån att den behandlar barnperspektiv i denna bemärkelse.

Eftersom studien syftar till att undersöka hur mindre barn fått uttrycka sig, har vi valt att använda utredningar avseende barn under tolv år. Gränsen är dragen vid tolv år, framförallt på grund av att det är en indelning man gjort mellan barn- respektive ungdomsenheten vid den socialförvaltning studien avser. För att få en aktualitet används utredningar avslutade 2003-2005.

3. Bakgrund

3.1 Barnets rättsliga ställning

Inte förrän under 1900-talets slut fick barnet sin nuvarande ställning som självständigt rättsligt subjekt, dvs. barnet behandlas som en egen individ i rättsliga sammanhang och inte som tidigare som ett bihang tills sina föräldrar. Samhällets inflytande över och ansvar för barns och ungas väl är även det en relativt modern företeelse. Först under 1800-talet började man införa ändringar i lagen, vilka stärkte statens rätt att reglera och ingripa i familjeförhållanden. Tidigare var familjeangelägenheter enbart familjens sak att råda över, och i synnerhet faderns (Schiratzki 2002).

Tidigt socialt arbete med barn, fram till 1800-talet, handlade mer om samhällets skydd från ”störande element” (Schiratzki 2002 s.14) än om barns behov av stöd och hjälp. Barn från lägre samhällsklasser och utsatta grupper var de som oftast var föremål för insatser, och det fanns en godtycklighet i vad som skulle föranleda en insats från samhällets sida. Sämst rättsligt skydd har barn födda utom äktenskap haft; som exempel hade inte barn födda utom äktenskap full lagstadgad arvsrätt efter båda föräldrarna förrän 1970. Föräldrars ansvar för sina barn har successivt ökat i lagstiftningen, men även här har de utomäktenskapliga barnen historiskt haft en svagare position. Under 1800-talets mitt började man uppmärksamma barn som föremål för insatser från samhällets sida, genom att barnen gjordes mer synliga i och med den allmänna folkskolans införande. Frivilligt socialt arbete och välgörenhetsrörelser växte fram. Diskussioner om föräldrarätten fördes, med följd att statens rätt att ingripa i familjesituationer stärktes och statens ansvar för alla barn betonades mer än tidigare. Under senare delen av 1800-talet började man även att diskutera barns rättigheter, men främst i bemärkelsen barns rätt till skydd från t ex skadlig arbetsmiljö eller försummelse (Schiratzki 2002).

Under 1900-talet har den rättsliga utvecklingen gällande barns förhållanden tagit ett stort kliv framåt. Under decenniets första hälft präglades ändringar, som nya lagar om fosterbarn och utomäktenskapliga barn, främst av en vilja att betona äktenskapets särskilda ställning som det enda legitima. Under decenniets andra hälft betonades barns rättigheter som enskilt subjekt och framförallt barns bästa, på ett nytt sätt. Socialtjänstlagen från 1980 och 2001 (Numera Socialtjänstlag 2001:453) samt Lag 1990:52 med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) är exempel på detta (Schiratzki 2002).

3.2 Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) ratificerades av Sverige 1989, vilket medförde ändringar i lagstiftningen som ytterligare skärper samhällets ansvar för alla barn samt barnets rättigheter. Barnkonventionen omfattar alla födda barn under 18 års ålder. I och med sin överordnade position till nationell lagstiftning i medlemsländerna, kan konventionen sägas vara den viktigaste grunden för beskrivning av medlemsländernas syn på

barn och barns rättigheter. Barnkonventionen har ett mycket utbrett stöd och har ratificerats av de flesta länder i världen, men några har haft reservationer vid undertecknandet. Det kan röra sig om relativt kontroversiella frågor i en svensk kontext, som barnaga, men även om andra reservationer pga. oförenlighet med religiösa traditioner och principer. Barnkonventionens principer har införlivats i befintlig lagstiftning i Sverige. Barns rättigheter och förhållanden regleras i Sverige utöver i SoL och i LVU, främst i Föräldrabalken från 1950. Här regleras föräldrars ansvar för sina barn, men även saker som barnets omyndighet (Schiratzki 2002).

3.3. Utredningsplikt och utredningsförfarandet

Utredningar inom socialtjänsten kan delas in i fyra delar: aktualiserande och formulerande av frågeställningar, informationsinsamling, analys av informationen, samt bedömning och beslut med utgångspunkt i informationen. Utredningen måste följa en viss gång, beslut skall motiveras och dokumenteras. Hur väl socialsekreteraren identifierar barnets och familjens behov, är avgörande för om det fattas ett bättre eller sämre beslut. Det är enligt svensk lag socialnämnden som beslutar i social barnavård. Beslutanderätten kan delegeras i vissa fall till tjänsteman. Det finns dock ett undantag. När det gäller placeringar utanför hemmet gäller inte delegationsrätten. I dessa fall är det alltid socialnämnden som formellt sett beslutar (Sundell och Egelund 2001).

3.4 Insatser för barn och ungdomar

Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att de barn som behöver stöd och skydd får den hjälp de behöver. När alla möjligheter prövats och förkastats, återstår för socialsekreteraren att placera barnet utanför hemmet. Orsakerna kan variera. Det kan handla om brister i hemmiljön eller destruktiva egenskaper hos barnet självt, som gör att det behöver skyddas från att skada sig och andra. Placering kan ske frivilligt i samarbete med föräldrarna enligt SoL, eller som tvångsåtgärd jämlikt LVU. Frivilliga insatser och åtgärder skall alltid genomföras i första hand om möjligt. Att använda tvång skall alltid vara en sista utväg och särskilda skäl skall föreligga. Barnet måste vara utsatt för påtaglig fara (Rädda barnen 2005). Fram till dess att barnet fyllt femton år och föräldrarna samtycker till placering sker den enligt SoL. Har barnet fyllt femton år krävs det dessutom samtycke från barnet. Har den unge fyllt femton och varken denne och/eller vårdnadshavarna lämnar samtycke, kan socialnämnden besluta om att ansöka vård enligt LVU om de anser det vara tillämpligt. När det skall beslutas om vård enligt LVU är det länsrätten som tar beslutet om att bevilja eller avslå ansökan (Socialstyrelsen 2005).

Den utredning som föregår placering skall utröna vilken placeringsform som är lämpligast för varje enskilt barn. Det vanligaste är att barnet placeras i ett familjehem, eller i hem för vård och boende, HVB. En tredjedel av placeringarna sker med tvång, den större andelen alltså på frivillig väg. De flesta HVB-hem drivs i privat regi. Ungefär en tredjedel drivs i offentlig regi. Utöver HVB, finns även behandlingshem, som drivs av Statens Institutionsstyrelse, SiS. En del av dem är öppna institutioner, där barn kan placeras både enligt SoL och enligt LVU, men en del av dem är särskilda låsta institutioner. Barn kan endast placeras på dessa institutioner med stöd av tvångslagstiftning. Placering i familjehem (fosterhem) kan ske med frivillighet eller med tvång. Av de 10700 barn som var placerade i familjehem 2003 var ca 75% placerade på frivillig väg (Rädda barnen 2005).

Sedan 1994 är det socialstyrelsen som är ansvarig myndighet för statistik över insatser rörande barn och unga. I den aktuella statistikens innehåll finns de behovsprövade insatserna

för barn och unga enligt socialtjänstlagen eller LVU (Socialstyrelsen 2005). Det som ingår i statistiken är frivilliga placeringar utan för hemmet enligt SoL, vård med placering enligt LVU samt omedelbart omhändertagande enligt LVU (Socialstyrelsen 2005).

Det framkommer av socialstyrelsens undersökning att under 2004 påbörjades 7200 placeringar barn och unga enligt SoL eller LVU, under hela dygn. Av dessa 7200 var det ungefär 4900 som inte hade varit aktuella för någon heldygnssinsats under de senaste fem åren. Totalt sett under 2004 var det över 20 000 barn som någon gång under året var föremål för någon heldygnssinsats. Den första november 2004 var det hela 14 700 som hade varit föremål för heldygnssinsats enligt SoL eller LVU. Av dessa var det ungefär 10 200 som var placerade enligt SoL, ungefär 4500 var placerade enligt LVU samt ca 200 som var omedelbart omhändertagna enligt LVU. Den vanligaste formen av placeringar var i familjehem enligt SoL eller LVU. Bland de barn som blivit omedelbart omhändertagna var det § 12 – hem eller hem med särskild tillsyn, vanligare hos dessa barn och unga (Socialstyrelsen 2005).

4. Lagrum

Barnets rättigheter att komma till tals återfinns i barnkonventionen, vilken sedan implementerats i svensk sociallagstiftning. Insatser för barn och unga, samt barnets rätt att komma till tals i dessa fall, regleras i socialtjänstlagen (2001:453) och LVU, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (Norström & Thunved 2003).

4.1 Konventionen om barnets rättigheter

Barnkonventionen ger en universell definition av de rättigheter som ska gälla alla barn: *”Själva idén om barnets rättigheter betonar just att barn har rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda, att få uttrycka sin mening och bli respekterade. Samhället har en skyldighet att svara på dessa krav.”* (Hammarberg/UD info 2000 Konventionen om barnets rättigheter, s. 8).

Barnets rätt att komma till tals fastställs i artikel 12:

*” 1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.”* (Hammarberg/UD info 2000 Konventionen om barnets rättigheter, s.39)

4.2 Socialtjänstlag (2001:453)

Den nya socialtjänstlagen antogs av regeringen 1 januari, 2001. Det gjordes vissa förändringar i struktur och innehåll. Den nya versionen innebär bland annat att lagen är indelad i kapitel, med särskilda bestämmelser på olika områden och för olika grupper. Krav på barnperspektiv i socialtjänstens utredningar och insatser och bestämmelser om barnets röst återfinns på fler håll i socialtjänstlagen. Portalparagrafens formulering kan sägas utgöra grunden, eftersom den fastställer socialtjänstlagen övergripande människosyn (Norström & Thunved 2003):

”Verksamheten skall bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet” (1 kap. Socialtjänstens mål, 1 § sista stycket SoL, Norström & Thunved 2003, s. 29)

Andra paragrafen i samma kapitel var tidigare en del av första paragrafen, men har nu flyttats och gjorts till en egen paragraf för att förtydliga och betona vikten av dess innehåll: att barnperspektivets företrädare är förankrat i lagstiftning. Detta gjordes efter att en parlamentarisk utredning, Barnkommittén, lagt fram detta som förslag för att stärka barnperspektivet i socialtjänstlagen i enlighet med barnkonventionen (Norström & Thunved 2003):

” När åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Med barn avses varje människa under 18 år. ” (1 kap. 2 § SoL, Norström & Thunved 2003, s. 30)

Klientens rätt till medbestämmande och barnets rätt att komma till tals fastställs i tredje kapitlet, femte paragrafen. Bestämmelsen gäller inte bara vid utredning, utan vid alla socialtjänstens åtgärder (Norström & Thunved 2003):

” Socialnämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar. När en åtgärd rör barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad. ” (3 kap 5 § SoL, Norström & Thunved 2003 s. 56)

4.3 Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Barnets rätt att bli hörd enligt denna lag, återfinns i 36 §:

” Om den unge har fyllt 15 år, har han rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

Den som är förordnad som offentligt biträde enligt 39 § för någon som är under 15 år, utan att samtidigt vara biträde för vårdnadshavaren, är utan särskilt förordnande den unges ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

Barn som är yngre än 15 år bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och om det kan antas att barnet inte tar skada av att höras. ” (36 § LVU, Norström & Thunved 2003, s.298)

5. Tidigare forskning

5.1 Barnperspektiv och barnets röst i barnavårdsutredningar

Barn är inte alltid synliggjorda i en utredning gällande dem. Det förekommer i många ärenden att den utredande socialsekreteraren inte har träffat det aktuella barnet. Dessutom har socialsekreterarna inte klargjort barnets vilja, önskingar och uppfattningar (Andersson G m fl 1996). Fridh & Norman (2000) menar att alla de svårigheter som är förknippade med utredande samtal med barn i socialtjänsten har gjort att socialsekreterare inte upplevt sig tillräckligt kompetenta att genomföra dem. Därför har samtalen ofta gått om intet. Barnavårdsutredningen har kommit att handla om föräldrarnas situation istället för barnets behov. Kritik har riktats mot socialtjänsten, där man menat att det saknas tillräcklig kunskap om barn dessutom. Kritiken har dock enligt Fridh & Norman haft en utvecklade effekt, och idag genomförs enligt författarna inte många utredningar utan att barnet åtminstone hörts vid ett tillfälle (a.a.). Forskning under de senaste åren, tyder dock på att detta inte är fallet. Undersökningar från 1990-talets början har visat att socialsekreterare träffat eller kontaktat ungefär hälften av barn och ungdomar som är aktuella (Sundell & Colbiörnsen 1999 i Sundell

& Egelund 2001). Det finns resultat som visar att socialsekreterare träffar ungdomar oftare än vad de träffar barn (Bernler & Johnsson 1993 i Sundell & Egelund 2001). I en studie från 1994 gjord av Wåhlander framkom att socialsekreterare träffar 43 % av barn under 12 år och 85 % av barn över 12 år (Sundell & Egelund 2001).

Edvardsson (2003) har i sin forskning visat att få utredningar uppfyller de krav på allsidighet och saklighet man bör kunna ställa. Syftet med utredningen framgår sällan, och barn- och klientperspektivet redovisas knapphändigt om än alls. Barns erfarenheter tas enligt Edvardsson alltför sällan tillvara i utredningssammanhang. När barn väl kommer till tals, är det ändå på vuxnas villkor. Forskningen om användandet av barns röst i utredningar är begränsad, och har hittills i de flesta fall fokuserat frågor om intervjuteknik (Edvardsson 2001, i Edvardsson 2003). Ändå visar forskning på att barn har större kapacitet att delta i utredande samtal än vad man tidigare trott, avseende bl. a. minne (a.a.).

Länsstyrelsen har sedan 1998 granskat sociala barnavårdsutredningar från svenska kommuner, i syfte att se hur barnens perspektiv tillgodoses och om de kommer till tals. I rapporten från 2002 (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16) presenteras resultat från en studie där kommunerna granskat sina egna utredningar efter Länsstyrelsens mall, totalt 489 utredningar. Utredningarna är avslutade under våren 2002 och gäller ärenden där utredning lett till t ex placering enligt SoL eller LVU. Av dessa har Länsstyrelsen dessutom granskat 79 utredningar för att se om de gör samma tolkning. Man utgick i granskningen av utredningarna ifrån att barnets behov måste utredas grundligt för att kunna bedöma vad barnets bästa är, och att detta skall innebära att barnets perspektiv och synpunkter lyfts fram (a.a.).

Granskningen av Länsstyrelsen i Stockholm 2002 visar att det sker en gradvis förbättring av utredningarnas kvalitet, med avseende på hur väl barnets situation är utrett (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002). Barnets rätt att bli behandlad som egen individ med egna rättigheter har tidigare enligt Länsstyrelsen inte fått genomslag i praxis. Detta har lett till att utredningarna fokuserat på barnet i mycket liten grad och i stället gett utrymme åt föräldrarna. I utredningarna från 2002 ses en klar förbättring jämfört med året innan. Nästan tre fjärdedelar av alla barn har fått komma till tals på något vis. Det skiljer sig dock åt mellan åldrarna, 90 % av de äldre barnen, men endast hälften av de yngre har kommit till tals. De äldre barnen har även i högre utsträckning fått komma till tals vid fler än tre tillfällen (50 resp. 40 %). En tredjedel av de äldre barnen har samtalat med utredaren enskilt, av de yngre barnen har 25 % fått samtala enskilt. Tre fjärdedelar av samtliga barn har berättat eller gett uttryck för hur de uppfattar sin situation. I de utredningar barnen inte kommit till tals, återfanns det ofta en förklaring. De vanligaste förklaringarna är att:

- andra har kontakt med barnet
- att det inte behövs för att bedöma föräldrarnas förmåga
- att barnet eller vårdnadshavarna motsätter sig kontakt
- att man träffat barnet tidigare

Länsstyrelsen lyfter fram att ansvariga ofta hävdar att det inte är möjligt att tillgodose ett mindre barns perspektiv, men menar att detta aldrig kan vara ett giltigt skäl eftersom deras granskning visar att samtliga utom ett av de allra yngsta barnen (under två år, 14 barn) har kommit till tals genom observationer eller ”samtal” (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16).

Man kunde se att de utredningar där socialsekreteraren samtalat med barnet generellt sett håller en högre kvalitet där barnets situation belysts från fler perspektiv. De utredningar där socialsekreteraren samtalat med barnet i enrum håller högre kvalitet än de där utredaren samtalat med barnet tillsammans med andra. Detta gäller både beskrivningar av barnets

situation och föräldrarnas förmågor. Länsstyrelsen drar slutsatsen att det är viktigt att barnet kommer till tals, eftersom det både stärker rättsäkerheten och höjer utredningens kvalitet: ”En utredning som inte har bra kvalitet är inte rättssäker eftersom det är oklart på vilka grunder beslut om insatser fattas” (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16, s. 9). Länsstyrelsen konstaterar att det är svårt att göra en bra utredning med hög kvalitet utan att träffa utredningens huvudperson (a.a.).

I *Barnavårdsutredningar i sex kommuner – en vinjettstudie* analyserar och jämför Östberg m fl (2000) olika arbetsmodeller för att utreda barn och unga. Fyra vinjetter rörande barn som far illa användes, och presenterades för socialsekreterare i de olika kommunerna. Studien syftade till att se om det finns skillnader i hur socialsekreterarna utreder och om det finns olika typer av arbetsmodeller, samt vilka konsekvenser dessa får för klienten. Socialsekreterarna i studien arbetar med att utreda barn 0-12 år. Studiens resultat pekar på att det finns vissa gemensamma drag i hur socialsekreterarna arbetar med utredningar, men att det även varierar stort inom och mellan kommunerna. Gemensamma arbetsmetoder och utgångspunkter i en kommun tycks inte skapa enhetlighet i hur utredningar genomförs. Begrepp som används i utredningar ges olika innebörd av olika utredare, och det saknas enhetlig utredningsmetodik. Författarna menar att det finns en osäkerhet bland de yrkesverksamma om hur en utredning skall bedrivas och vilka aktiviteter som skall vara knutna till denna. Det varierar mellan socialsekreterare både i hur utredningen utförs, bland annat avseende vilka som kontaktas och hur information bedöms, och vad som dokumenteras. (Östberg m fl 2000).

Socialsekreterarna i studien koncentrerade sin bedömning utifrån vinjetterna kring främst mamman, hennes sociala situation, föräldrakompetens och andras utsagor om mamman. Författarna fann, att till skillnad mot i tidigare studier som visar att socialsekreterare ofta inte samtalar med barnet, ville nästan samtliga utredare i den här studien träffa barnet i vinjetten. Det skiljde sig dock i vilken fas socialsekreteraren ville samtala med barnet, på vilket sätt och i vilken omfattning. Författarna menar att kontakten med barnet visar sig vara relativt ytlig, och inte heller avgörande för bedömning och beslut. Här kan man se att individuella skillnader i bedömningar finns, vilka påverkar barnets synlighet i utredningar. Skillnader finns mellan enskilda socialsekreterare, avseende hur man träffar barnet och var man främst hämtar information ifrån. (Östberg m fl 2000).

Hollander (1998 i Friis 2003) menar trots allt att en förändring är på väg att ske, genom att socialarbetare i allt större omfattning intresserar sig för att samtala med barn och involvera dem i utredningsarbetet. I barnavårdsutredningarna beskrivs oftare att barn fått uttrycka sin mening på olika sätt. Dock är det ofta svårt att utröna ur dokumentation hur barnet fått komma till tals, vad som sagts och så vidare. Framförallt är det svårt att urskilja vad barnet själv uttryckt och vad som är de vuxnas tolkningar av det barnet sagt (a.a.).

5.2 Internationella jämförelser

I vinjettstudien *Bedömning av ett barnavårdsärende – en studie i fem länder* gjord av Soydan m fl (2005), undersökte man som en del av studien om det fanns skillnader mellan socialarbetare i hur de synliggjorde barnet i utredningsprocessen och vilken vikt de lade vid att samtala med barnet och tillvarata dess uppfattning. Man undersökte detta utifrån en vinjett där barnet är fyra år, och en där barnet är tolv år gammalt. Vinjettstudien med det fyraåriga barnet visade att barnet är mer synligt i svar från socialarbetare i Sverige, Storbritannien och USA, än i Danmark och Tyskland. I de fall socialsekreterare inte fokuserar barnet, är det vanligast att de istället riktar fokus mot föräldrarna. Det var väldigt få socialarbetare i Sverige,

Danmark, Tyskland och Storbritannien som uppgav att de ville träffa barnet i ett tidigt skede av utredningen, dvs. när det inte finns så mycket eller så allvarlig information. I USA däremot uppgav fler än hälften att de behövde tala med barnet för att få information om hur de skulle arbeta med ärendet. De flesta ville dessutom träffa barnet enskilt. Danmarks socialarbetare uppgav i minst utsträckning att de ville tala med barnet, i alla skeden av utredningsprocessen. Författarna drar slutsatsen att det fyraåriga barnet har små möjligheter att få sin uppfattning tillvaratagen (a.a.).

När socialarbetarna bedömde vinjetten med ett tolvårigt barn, var andelen svar som fokuserade barnet betydligt högre. Resultat finns endast från tre av länderna dock, Sverige, Storbritannien och Danmark. Barnet gjordes synligt i tre fjärdedelar av bedömningarna. Andelen socialarbetare som ville samtala med barnet vid bedömning om var även den betydligt större, men varierade också stort mellan socialarbetare. Bland svenska socialarbetare ville 60 % samtala med barnet redan i ett tidigt skede, jämfört med 20 % i Storbritannien och 40 % i Danmark. I ett senare skede var det än fler som ville samtala med barnet, 80 % i Sverige, 60 % i Danmark och 40 % i Storbritannien. Informationen man vill inhämta, gäller främst barnets uppfattning, känslor och vilja (Soydan m fl 2005).

Studien visar att socialarbetarna synliggör barnen i olika utsträckning i de olika länderna. Benägenheten att samtala med barnet varierar mellan länderna, men framförallt påverkar barnets ålder. Det var väldigt få som ville eller sade sig behöva tala med det yngre barnet, medan de flesta ville tala med det äldre barnet. I Danmark t ex är det väldigt få som ens nämner möjligheten att tala med det yngre barnet, medan det i USA snarare är regel än undantag att man talar med barnet i utredningen enligt socialarbetarna. Det kan diskuteras vad detta beror på, om det har sin förklaring i olika lagstiftning och praxis eller kulturella skillnader i hur man ser på barn till exempel. Resultaten visar att det trots bestämmelser i t ex barnkonventionen om barns rätt att komma till tals inte är så att barnen blir synliggjorda och får göra sig hörda i större utsträckning. Författarna menar att mer styrning och strukturering av utredningsprocessen mot ett tydligare barnfokus i alla led borde leda till att barnets ställning stärks (Soydan m fl 2005).

5.3 Källor i barnavårdsutredningar

Att ta kontakt med släkt och vänner till familjen som är under utredning tycks ha en viktig roll i social barnavård. I en undersökning av tio kommuner ansåg nästan alla socialsekreterare att släkt kunde hjälpa den sociala barnavårdens familjer. De flesta ansåg dessutom att det under en barnavårdsutredning var viktigt att ta kontakt med familjens informella nätverk. Dessvärre ser inte verkligheten ut så, endast i 35 % hade familjens nätverk kontaktats, personligen eller via telefon (Sundell & Karlsson 1999 i Sundell & Egelund 2001). Barnavårdsutredningar innehåller oftast uttömmande beskrivningar av barnet och dess situation, men sällan från andra perspektiv än socialsekreterarens och andra vuxnas. Barnets eget perspektiv blir ofta osynligt (Socialstyrelsen 2004 *Samtal med barn i socialtjänsten*).

Länsstyrelsen (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16) har vid granskningar av barnavårdsutredningar riktat kritik mot att kommunernas utredningar av barn inte belyser alla viktiga faktorer rörande barnet. Barnets sociala beteende, skolsituation samt relationen till föräldrarna är det som oftast beskrivs i utredningarna. Länsstyrelsen såg vid granskningen 2002 att en förbättring har skett, där t ex båda föräldrarnas perspektiv belyses bättre och att barnets personlighet beskrivs utförligare (a.a.).

Den vinjettstudien Soydan m fl genomförde (2005) visar att det varierar mellan socialsekreterare vilka kontakter man tar och vilken information man inhämtar och lägger vikt vid i utredning. Variationerna beror dels på socialarbetarnas egen uppfattning om vad som är viktig och tillförlitlig information, dels på olika arbetsrutiner vid olika myndigheter. De kontakter som socialarbetarna i studien uppgav att de tar i ett tidigt skede av ett barnavårdsärende var:

- familjen
- anmälnaren
- andra myndigheter
- det informella nätverket (vänner, grannar etc.)

I Danmark t ex anser man att daghemspersonal är den viktigaste källan till information i utredningar, medan man i Storbritannien redan i ett tidigt skede vill tala med föräldrar och barn. Många socialarbetare i samtliga länder kontaktar gärna pedagogiska och psykologiska experter. Man diskuterar främst ärendet internt inom organisationen, men det finns ett samband mellan hur allvarligt barnavårdsärendet är och om utredaren tar externa kontakter. Att det skiljer sig mellan länderna vilka kontakter socialarbetaren tar, kan förklaras med att det finns skillnader i sociallagstiftningen och praxis: det är mer uttalat att det är önskvärt att ta externa kontakter i USA:s och Storbritanniens sociallagstiftning. Författarna drar slutsatsen att det är gynnsamt för klienten med mer samarbete med olika parter i ärendet för att få en helhetssyn, och att det till synes är nödvändigt att det finns institutionaliserade incitament att ta fler kontakter snarare är rekommendationer i lagstiftningen (Soydan m fl 2005).

5.4 Barns möjligheter att uttrycka sig vid placering

Som ett led i utvecklingen av den sociala barn- och ungdomsvården i Sverige utsågs 2003 en parlamentarisk kommitté, som skulle utveckla en nationell handlingsplan. Rädda barnen deltog som referensgrupp i utvecklingen av denna, och efter att de sett behov av att särskilt uppmärksamma barnets rätt att göra sin röst hörd genomfördes en studie vilken resulterade i boken ”Rakt från hjärtat. Tankar och idéer från barn och ungdomar placerade i samhällets vård” (2005). Studien utfördes med en relativt nyskapande metod, efter modell från Forandringsfabrikken i Norge, kallad *höringar*. Det är en deltagandemodell, och utgångspunkten var att barn ska kunna beskriva tankar och åsikter så fritt som möjligt utan tolkning eller påverkan av vuxna. Studien genomfördes med 50 barn och unga i åldern 7-20 år, alla placerade i familjehem eller på HVB under 2004 och 2005 (a.a.).

Ett av delmomenten var att betygssätta kontakten med socialtjänsten. Fler negativa än positiva omdömen framkom. Bland de positiva återfanns t ex att barnen upplevde stöd och hjälp från socialtjänsten, att de kommer med bra förslag och att de bjuder på fika. De negativa omdömena handlade om fyra saker: att barnen inte upplevde sig lyssnade till och att de inte får vara med och bestämma, om miljön på socialkontoret, brutna löften och otillgänglighet:

”De lyssnar förhoppningsvis på vad man har att säga”

”Mina ord kommer aldrig fram, det känns som det finns en vägg mellan mig och dom”
(Rädda Barnen 2005, s.42, 44).

Rädda barnen menar att alla statliga utredningar ska ta hänsyn till och inhämta barns egna erfarenheter och synpunkter genom direkt kontakt, och att dessa skall övervägas vid beslut (Rädda Barnen 2005).

Det är enligt forskare välkänt att barns röst ofta försvinner i utredningar enligt socialtjänstlagen och ansökningar enligt LVU. Nykvist (1985, i Edvardsson 2003) fann i en arkivstudie av 19 barnavårdsärenden att klientens perspektiv saknades helt. I en kvantitativ undersökning av en representativ LVU-utredning från en stor svensk socialförvaltning fann Edvardsson (2003) att utredarnas perspektiv presenterats på 273 påbörjade rader, referenterna fick 305 påbörjade rader i utredningen, och berörda familjemedlemmar 61. Referenterna gavs fem gånger så mycket utrymme som de berörda (a.a.). Socialtjänsten låter ofta bli att samtala med barnet enskilt eller göra observationer i de fall samtal är olämpligt på grund av barnets ålder. Kommunerna har på senare år satsat mycket för att utveckla utredningsmetodik i barnavårdsärenden, men än behövs mycket för att stärka barnperspektivet. Forskning som använt barn själva som informanter visar att kontakten med barnet självt vid utredning och placering varit mycket bristfällig, och barnen berättar genomgående om att de inte gjorts delaktiga (Cederborg 2000 i SOU 2000:77). En översyn av LVU-domar gjord av Socialstyrelsen 1993 visade att fokus mer låg på föräldrar än barn, och att barnets perspektiv blev alltmer osynligt ju längre processen fortskridit (a.a.).

Enligt en studie av LVU-domar som genomfördes av Mattsson (1998, i Friis 2003) var det i barnavårdsutredningar ofta vårdnadshavaren som stod i fokus i utredningarna. Barnets situation beskrevs med utgångspunkt i vuxnas utsagor om barnet. Barnets egen röst fanns inte med. Inga av barnen fanns heller med vid domstolsförhandlingarna, och domstolen hade inte prövat om detta vore lämpligt eller inte. Mattsson fann att anledningen till att barnen inte kommit till tals inte står att finna i lagstiftningens formuleringar, utan snarare i vuxnas attityder och beteenden. Det kan bero på att man anser att barnet inte förmår representera sina intressen tillräckligt bra med sin egen mening, att man inte anser att barnets erfarenheter och vilja är viktiga att beakta, eller att man inte vill försvåra för barnet i och med involvering (Mattsson 1998 i Friis 2003).

De bestämmelser om barnets rätt att komma till tals som idag återfinns i SoL och LVU har inte fått någon större genomslagskraft i praxis, enligt statliga utredare, vilket var bakgrunden till revisionen av LVU som genomfördes under ledning av riksdagsledamot Susanne Eberstein och redovisas i SOU 2000:77. Att det ofta är problematiskt och tidsödande att inbegripa barnsamtal i utredningar, gör att det lagstadgade barnperspektivet ofta går förlorat. Detta trots att vi i Sverige förbundit oss att införliva barnkonventionens principer i lagstiftning och praxis. Att barnets röst inte lyfts fram, beror enligt Susanne Eberstein inte främst på att de rättsliga förutsättningarna behöver ändras eller preciseras, utan på att synen på barn behöver ändras bland dem som tillämpar lagen. Barnet behöver ses som ett eget subjekt med rättigheter, istället för som en del av sina föräldrar. Andra utredare menar att socialtjänstlagens barnperspektiv främst innebär fokus på barnets behov snarare än barnet som bärare av rättigheter, vilket också har betydelse för praxis. Därför bör ändringarna som gjordes 1998 i SoL, vilka innebar att principen om att barnets bästa bara ska utgöra en början i ledet mot att göra barnet till ett subjekt i rättslig mening med egna rättigheter att bli respekterat och hört (a.a.).

5.5 Bedömning

I Socialstyrelsens studie av barnavårdsutredningar efter ändringarna i socialtjänstlagen 1998 och 1999, framkom det att man talat med barnen i de flesta utredningar. Dock hade man i väldigt få fall dokumenterat och tillvaratagit barnets inställning och åsikt, och man visade inte om och i så fall på vilket sätt barnets inställning påverkat bedömningen. Förklaringar som lyftes fram var att socialsekreterare är osäkra på hur barnsamtal skall gå till väga och hur de skall använda sig av det barnen sagt (Socialstyrelsen 2001 i socialstyrelsen 2004).

Forskning visar även att socialsekreterare gör väldigt skilda bedömningar utifrån samma underlag i barnavårdsärenden. Detta kan bero på olika arbetsplatskulturer, skilda arbetsmetoder eller att socialsekreterare tolkar lagar och regler olika. Socialarbetare utgår inte ifrån samma terminologi och använder inte samma begrepp i sina bedömningar, och beslut påverkas i hög grad av utredarens egen uppfattning. Detta är ett fenomen som har påvisats inte bara i Sverige, utan även i andra kulturer som har än mer formell sociallagstiftning och mer styrning för hur utredningar ska utformas. Variationerna kan tolkas som att det är socialsekreterarnas egna erfarenheter och kunskaper och de resurser som finns tillhanda, som avgör vad utredningen kommer att innehålla (Soydan m fl 2005).

5.6 BBIC och The Framework for the Assessment of Children in Need and their Families

Socialstyrelsen har genom projektet med BBIC i uppgift att förändra arbetet inom den sociala barnavården. Ett viktigt moment är att ge socialsekreterarna rätt verktyg och förutsättningar för att kunna genomföra utredningar på ett systematiskt och enhetligt sätt. Genom detta kan socialsekreterarna komma till rätta med de brister man sett (Rasmusson 2004). Det skall dessutom leda till att stärka barnets ställning inom socialtjänsten, öka samarbete runt barnet, underlätta uppföljning och ge mer rättssäkerhet till brukare. Utredningssystemet har det senaste året börjat införas i socialtjänstens verksamhet landet runt, och utbildning av socialsekreterare och andra berörda pågår. BBIC: s utredningsmodell innebär att utredningen fokuserar tre områden: barnets behov, föräldrars förmågor och nätverksfaktorer.

Barnets perspektiv ges med det här systemet särskilt utrymme, i och med att hur och med vilken information barnet bidragit till utredning och planering skall dokumenteras fortlöpande (Socialstyrelsen 2004).

Projektet har bedrivits i sju projektkommuner sedan 1999, och har endast utvärderats under utveckling då det inte är avslutat. Utvärderingen leds av Bodil Rasmusson, och hon har hittills granskat och presenterat resultat från 38 barnavårdsutredningar och 15 intervjuer med socialsekreterare. Resultaten pekar på att socialsekreterarna gör mer heltäckande utredningar utifrån de sju livsområden, och att det dessutom finns ett mer tydligt barnperspektiv i form av att barnen fått komma till tals genom samtal. Dock kan inte denna ansats anses fullföljd i de delar av utredningarna som analyserar och bedömer barnets situation. Den övergripande bilden är enligt utvärderaren att BBIC är på väg mot att uppfylla de mål som ställdes upp, att stärka barnets ställning i enlighet med barnkonventionen och SoL, ge mer systematik i utredningsarbetet och därmed öka rättssäkerheten (Rasmusson 2004).

I *Assessing children's needs and circumstances* presenterar Cleaver m fl (2004) resultat från utvärdering av *Framework for the Assessment of Children in Need and their Parents* (nedan nämnt som *The Assessment Framework*). Det är ett strukturerat utredningsunderlag utvecklat av Storbritanniens Department of Health och är även föregångaren till det svenska utredningssystemet BBIC, *Barns Behov i Centrum* (www.sos.se 2005-12-01). *The Assessment Framework* kom till med utgångspunkt i forskningsresultat som visade på brister i utredningsmetodik och handläggning av barnavårdsärenden. Utredningsmaterialet ska underlätta involvering och engagemang av familjerna, samt minska kostnaderna för barnavårdsutredningar genom att skapa mer struktur och systematik (Cleaver m fl 2004).

The Assessment Framework införlivades 2000 som riktlinjer i Storbritanniens sociallagstiftning (*Local Authority Social Services Act 1970, section 7*). Detta innebär att

lokala myndigheter idag är skyldiga att följa dessa såvida inte särskilda skäl föreligger. Det är ett steg i den brittiska regeringens program för kvalitetssäkring av sociala tjänster för barn och unga. Utredningsunderlaget är evidensbaserat och följer utarbetade principer, vilka fastställer att utredningar skall:

- fokusera barnet
- utgå ifrån barn utveckling
- inta ett ekologiskt perspektiv
- möjliggöra en rättvis och allsidig bedömning
- involvera och utgå ifrån samarbete med barn och familjer
- både se till styrkor och svagheter
- samordna myndigheters resurser
- vara en pågående process, inte en enskild händelse
- pågå parallellt med andra insatser
- utgå ifrån evidensbaserad kunskap (a.a.)

Det som tydligt skiljer det nya systemet från tidigare riktlinjer på området, är främst att denna utredningsmetod kräver att varje barn utreds på individuell basis, behandlas som en unik deltagande individ och att barnen och deras familjer ses som deltagare i snarare än mottagare av sociala tjänster (Cleaver m fl 2004).

Utvärderingen som presenteras i *Assessing children's needs and circumstances* hade som syfte att undersöka vilken effekt implementeringen av *The Assessment Framework* har haft på socialt arbete inom den brittiska socialtjänsten och andra myndigheter som berörts. Den utfördes som en empirisk studie, och forskarna ville se hur utredningsprocessen som den beskrivs i *The Assessment Framework* fungerar i praktiken och om utredningssystemet underlättar den typ av holistiska utredningsmetodik den föreskriver. Man ville även kunna uppskatta kostnader för att använda systemet. För detta syfte genomförde man en arkivstudie med 100 ärenden som utretts enligt *The Assessment Framework*, en enkätstudie med socialarbetare och andra berörda myndighetspersoner, samt intervjuer med socialarbetare, barn över tio år och deras föräldrar, som utrett med och utretts med *The Assessment Framework* (Cleaver m fl 2004).

Bara en liten andel barn (n = 8) kunde intervjuas i utvärderingen, på grund av att många föräldrar inte gav sitt tillstånd och att många av barnen bedömdes vara för små att delta utifrån ett etiskt perspektiv. Barnen som deltog var mellan 10 och 17 år, lika delar pojkar och flickor. Barnen kände sig inte lyssnade till i någon större utsträckning, och upplevde att man misstrodde dem eller inte tillvaratog deras upplevelser. De uttryckte att man inte talat med viktiga personer i utredningsarbetet, eller att man talat med fel personer. Över hälften menade att de involverats i planering av insatser, men få trodde på den färdiga planens effektivitet. Barnen upplevde att utredningsmetoderna kan förbättras. Resultaten visar att barnen ”släpar efter” i det sociala utredningsarbetet: barnen upplever att viktig information och deras perspektiv inte tas hänsyn till i särskilt stor utsträckning. Detta är även i linje med tidigare forskningsresultat. Barn uppskattar när socialarbetare lyssnar till dem, tror på dem, respekterar dem, involveras och informeras under utredningens gång (Cleaver m fl 2004).

6. Teori

6.1 Att lyfta fram barnets röst i utredningen

Det är barns rättighet och vuxnas skyldighet, att göra barnens röster hörda. Särskilt gäller det barn som är i samhällets vård (Rädda barnen 2005). En viktig utgångspunkt för socialtjänstens arbete är att varje människa har resurser att forma sitt liv, och att arbetet ska möjliggöra att individen frigör dessa resurser. En sådan frigörelse är inte möjlig utan den enskildes aktiva medverkan (SOU 1974:39 i Friis 2003). Att barn och dess föräldrar är delaktiga i en barnavårdsutredning är ett absolut juridiskt krav, de har rätt att involveras i utredningsarbetet, utformning av denna och eventuella insatsers planering. Som källa i utredningen är barns och föräldrars information centrala. Dessutom tillkommer det information från till exempel nätverket och skola (Sundell & Egelund 2001). Men det kan vara svårt att få fram sin verkliga mening som barn, det är vanligt att vi vuxna styr (medvetet eller omedvetet) samtalen med barn genom att tolka utifrån sitt eget perspektiv och ställa slutna frågor. Då framkommer inte barnets egen ståndpunkt, utan de svar vi vill ha. Därför är det viktigt att utveckla metoderna för och öka möjligheterna för barn att kunna uttrycka sin mening fritt och bli tagna på allvar (Rädda barnen 2005).

Varje barn är unikt, med en egen personlighet och ett eget perspektiv. Handläggaren behöver vid utredning av barnets situation samtala med barnet självt för att kunna göra sig en uppfattning om barnets situation utifrån dess eget perspektiv, vad barnet vill och önskar. Man bör enligt Fridh och Norman samtala med barnet vid fler tillfällen, och föräldrarna bestämmer om utredaren ska träffa barnet själv eller tillsammans med föräldrarna (Fridh & Norman 2002). Ingående samtal med utredningens huvudperson, skall enligt Edvardsson (2003) alltid ingå i utredningen såvida det finns starka skäl som talar emot det eller om det finns hinder, vilka ska redovisas i så fall. Huvudpersoner ska få tillfälle att uttrycka sin syn på situationen, hur den bör lösas och föra fram andra synpunkter. Klientens perspektiv ska ges stort utrymme enligt Edvardsson, minst hälften av utredningen bör fokusera berörda familjemedlemmars synpunkter (a.a.).

Intervjuer kan göras med barn i forsknings- och utredningssyfte ner till ca *tre - fyra års ålder*. Dock bör man tänka på att utvecklingsnivån kan skilja sig mellan barn i samma ålder, och samtalsmetoden behöver anpassas individuellt (Andenaes 1991 i Edvardsson 2003, Fridh & Norman 2002). Edvardsson (2003) menar att minst tre enskilda samtal vid åtskilda tillfällen behövs för att nå kommunikation och tillförlitlighet (a.a.). För att barnet skall få möjlighet att lära känna den som leder samtalet krävs det att de träffas flera gånger, barnet får möjlighet att vänja sig vid personen (Andersson K m. fl. 2001). Barnets perspektiv kan dessutom tillvaratas genom att personer runt barnet intervjuas och genom att empirisk forskning om barn tas med i bedömningen. Fridh och Norman (2000) menar att när ärendet rör ett mindre barn, som kanske inte ens ännu har utvecklat ett språk, handlar kravet att tillgodogöra sig barnets perspektiv mer om att observera barnet är samtala med det. Samspel mellan barn och förälder och barnets signaler och beteende är ofta det som står fokus. Observationer kan göras utifrån olika modeller med lika grad av struktur, och anpassas till barnets ålder (a.a.).

6.2 Utredningens utformning och innehåll

Socialtjänstlagen ställer krav på helhetssyn, klient- och barnperspektiv och att ett kritiskt vetenskapligt tillvägagångssätt bör genomsyra det offentliga arbetet. Samhället och den enskilda tjänar på kritisk utredningsmetodik i och med att detta ökar rättssäkerheten. Målet med en barnavårdsutredning är att skapa underlag för bedömning och beslut om lämplig

åtgärd, dvs. skapa en så bra och heltäckande bild som möjligt av barnets situation. Det har inte funnits strukturerade mallar för hur utredningar skall utföras, vilket resulterat i att utredningar ser ut på väldigt många olika sätt och variera i kvalitet. Även andra faktorer inverkar på kvalitet och innehåll, som socialsekreterarens kompetens, erfarenhet och arbetsbelastning. Övergripande kan utredningens innehåll sägas bestå av resultat av samtal med barnets föräldrar (tillsammans eller var för sig), samtal med barnet och sedan med ett flertal referenter. Dessa bidrar till en allsidig bild av barnet, och kan vara t ex personal från förskola, barnläkare eller vänner till familjen. Journaler och akter från läkare eller andra myndigheter kan begäras in (Edvardsson 2003).

Utredningens fokus skall vara barnets situation, barnets behov och om de resurser som finns runt barnet kan tillgodose dessa. Man bör dessutom se till familjens totala sociala situation, utifrån ett helhetsperspektiv. Föräldrarnas förmåga att se och prioritera barnets behov ska bedömas, och om omsorgen brister, det omgivande nätverkets möjligheter att kompensera bristerna. När alla frågor kopplade till dessa områden är besvarade, bör utredaren kunna skapa ett tillräckligt underlag för att göra en bedömning om vad som bör göras. Informationsinsamlandet skall vara så sakligt och värderingsfritt som möjligt (Edvardsson 2003).

Vilka och hur många personer som kontaktas för att ge information om barnets situation till utredningen, varierar enligt Fridh & Norman (2000) från ärende till ärende. Man har bara rätt att kontakta så många som behövs (utan familjens samtycke) för att ge ett tillräckligt underlag för beslut, därför görs en fortlöpande värdering av vilken och hur mycket information som finns och vad som mer behövs. Ibland är ett samtal med familjen tillräckligt, ibland behövs många kontakter tas. När föräldrarna inte samtycker till utredningen, behövs det oftast fler referenter för att få tillräcklig insyn i familjens situation. Socialsekreteraren har rätt att ta de kontakter som behövs, och vissa regler om sekretess får t ex ge vika för det behovet om nödvändigt (Fridh & Norman 2000, SOU 2000:77).

Personer som kan vara viktiga att samtala med utöver vårdnadshavaren och barnet är:

- en eventuell styvförälder
- den frånvarande föräldern, dvs. han/hon som inte har vårdnaden eller daglig kontakt
- syskon
- barnläkare eller personal från BVC
- personal från skola eller förskola

Utredningen behöver även kartlägga viktiga områden, som föräldrarnas bakgrund, gärna ur ett generationsperspektiv, föräldrarnas sysselsättning, föräldrarnas inställning till utredningen, familjens ekonomi, boende, ev. missbruk, hälsa, sociala relationer och fritid utifrån ett fokus på barnets situation (Fridh & Norman 2002). Principen om *ekologisk representativitet* bör styra urvalet av information, dvs. att urvalet information från referenter och situationer som beskriver huvudpersonen i utredningen är representativt för den utredda personens egentliga, totala situation. Vilka referenter som väljs och vilken information som inhämtas ska alltid styras av syftet med utredningen, och för att tillgodose socialtjänstlagens krav på allsidighet (Edvardsson 2003)

Man ska enligt Edvardsson eftersträva forskningsanknytning i utredningsarbetet. Forskningen kan bidra med mer generell information om t ex vad som är ”normalt” beteende för ett barn i en viss ålder, eller visa på möjliga tolkningar av ett visst fenomen som framkommit i utredningen för att nå saklighet. Det är dock viktigt att notera att det varken är sakligt att göra tolkningar som strider mot vetenskapligt grundad kunskap, *eller* att applicera generella forskningsresultat på det enskilda fallet utan egentlig grund i faktauppgifter som kan kopplas

till forskningsresultaten. Forskningen är användbar endast när det är applicerbart i och med att resultaten gäller människor från t ex samma etniska grupp, eller åldersgrupp (Edvardsson 2003).

6.3 Bedömning och prognos

I boken ”Barnavårdsutredningar – en kunskapsöversikt” (Sundell & Egelund 2001) framkommer det att socialtjänstens handläggning i ett barnavårdsärende kan vara av avgörande betydelse för det aktuella barnets framtida fysiska och psykiska hälsa. En god bedömning är enligt Edvardsson (2003) avhängigt att utredaren har en bred tolkningsrepertoar, bestående av utredarens kunskaper och erfarenheter. Okunniga och oerfarna har svårt att tolka mönster och fenomen i informationen (a.a.).

Självva formuleringen ”barn far illa” säger inte så mycket om hur man bedömer att ett barn far illa, vilka kriterier man har att gå efter. Socialarbetarna måste använda sig av kulturellt baserade värderingar om och när ett barn lever i så pass allvarliga omständigheter att det krävs en insats från samhället. Socialsekreterarnas individuella värderingar har stor betydelse i bedömning av vilka barn som far illa. Ett barn kan bedömas fara illa av en socialsekreterare, samma barn kan bedömas att inte fara illa av en annan socialsekreterare (Sundell & Egelund 2001). Bedömningen ska grundas i den information som erhållits från olika källor under utredningens gång. Men även arbetsplatsrutiner, lokal tolkning av lagen, erfarenhet och kunskap hos utredaren påverkar bedömningen. Det är svårt att fastställa vad som är ”rätt” bedömning, eftersom det är svårt att generellt säga vad barn behöver då alla barn är olika med egna yttre och inre förutsättningar (Fridh & Norman 2000).

Utredaren bör enligt Fridh & Norman (2000) använda sig av all samlad kunskap och erfarenhet, framförallt från tidigare yrkesverksamhet för att komma fram till en avvägd bedömning utifrån informationen som framkommit i utredningen. De fakta om barnets situation som finns för handen, skall ställas mot kunskap om t ex risk- och friskfaktorer i barns miljö (a.a.). Information från referenter skall sammanställas till en helhetsbild som ställs mot teoretisk kunskap om barn, lagens föreskrifter om barns rättigheter och det som framkommit om barnets behov i utredningen. Bedömningen skall vara väl underbyggd, och i argumentationen utgå ifrån de fakta som framkommit under utredningen. Resonemanget skall vara logiskt och strukturerat, alla relevanta empiriska faktorer och teoretiska överväganden ska redogöras för öppet. Utredningen skall ge en allsidig bild av situationen, och bedömningen skall spegla och tillvarata detta. Bedömningen ska logiskt hänga samman med underlaget, dvs. all den information som framkommit under utredningsprocessen (Edvardsson 2003).

Det bästa underlaget för bedömning om ett barns bästa, erhålles enligt familjerättsexperten John Eekelaar genom att vetenskapligt grundad kunskap och kliniska erfarenheter om barn kombineras med det barnet själv uttrycker om sin situation. Utredaren menar att barnets eget perspektiv är oundgängligt: ”utan huvudpersonens medverkan går det inte att forma en helhetsbild av problemet” (SOU 2000:77 s.72). Forskaren Dagmar Lagerberg menar att för att kunna göra en riktig prognos behöver utredaren fastställa att en riskfaktor verkligen utgör ett hot och lidande för det enskilda barnet, och för detta syfte går det inte att utföra utredningen utan att barnet självt får komma till tals och ge sin syn på saken (Lagerberg 1999 i SOU 2000:77). För att till exempel kunna omhänderta ett barn enligt LVU, behöver det finnas en ”påtaglig risk” för barnets hälsa och utveckling. Detta ska kunna fastställas genom att prognos görs i utredningen, vilken ska utgöra grund för bedömning (Lagerberg & Sundelin 2000).

Egelund (1997 i Lagerberg & Sundelin 2000) presenterade i sin avhandling *Beskyttelse af barndommen* resultat från sina studier av den sociala barnvården i Danmark, vilka enligt Lagerberg och Sundelin även är tillämpliga på svenska förhållanden. Egelund menar utifrån sina resultat att socialsekreterare snarare grundar sina bedömningar på moraliska grunder och ställer det som framkommer i utredningen mot föreställningar om vad som är en god barndom, än på faktiskt kunskap om riskfaktorer till exempel. Man koncentrerar sig således mer på om föräldrarna kan tillhandahålla ett tillräckligt bra föräldraskap och ge barnet en tillräckligt bra barndom, istället för konkreta svårigheter och vad det leder till i form av skador hos barnet. På så sätt har det skapats ett system där barnets röst inte behövs i utredningsarbetet, eftersom bedömningen kan göras utan att känna till barnets erfarenheter och upplevelse av situationen (a.a.).

Lagerberg och Sundelin (2000) menar att bedömningar inte görs på det sätt lagstiftarna har tänkt. Sakförhållanden ses som identiskt med riskfaktorer; effekter av till exempel försummelse av ett barn från en förälder beskrivs inte, utan själva beteendet hos föräldern. Lagerberg och Sundelin presenterar en modell, vilket enligt författarna skulle skapa en mer ”fast koppling” mellan lagstiftning och utredningsarbete i praktiken, samt tillhandahålla mer tillförlitliga prognoser (Lagerberg och Sundelin 2000, s.43). Modellen skall skapa en koppling mellan riskfaktorer i barnets miljö, och hur barnet faktiskt upplever situationen och dess välbefinnande. Författarna delar upp kriterier för att ställa en prognos utifrån båda dessa dimensioner, i naturalistiska kriterier och upplevelsekriterier. Naturalistiska kriterier är yttre faktorer som kan observeras och kan tänkas utgöra en risk för barnet. Upplevelsekriterier syftar till barnets faktiska lidande, dvs. barnets upplevelse av en viss situation eller fenomen som missbruk eller misshandel. Modellen utgår ifrån att för att det ska kunna fastställas en potentiell risk för ett barn, måste föreligga både ett naturalistiskt kriterium som kan utgöra en risk enligt forskning, samt att barnet upplever situationen som bekymmersam och far illa. Att arbeta utifrån en sådan modell kräver att utredaren samtalar med barnen, och skapar sig en bild av barnets upplevelse av sin situation. Att ställa prognos blir omöjligt utan barnets medverkan (a.a.).

7. Metod

7.1 Kvalitativ metod

Valet av metod för en studie skall alltid göras och motiveras utifrån studiens syfte och frågeställningar (Holme & Krohn Solvang 1997). Vår studie består i en kvalitativ granskning av fem barnvårdsutredningar, vilken vi ansåg bäst passa vårt syfte. Metoden som väljs skall vara den som bäst belyser problemområdet (Holme & Krohn Solvang 1997).

Syftet med kvalitativa metoder är att i första hand förstå ett fenomen. Generaliserbarhet är underordnat motiv att fördjupa förståelsen av ett visst fenomen och att kunna beskriva ett problem utifrån sitt sammanhang. Kvalitativ metod innebär en större närhet till undersökningsenheterna, ger möjlighet till att återge den totala situationen och förståelse för sociala processer. I och med metodens flexibla natur, finns det möjlighet att fördjupa sig i den enskilda undersökningsenheten och att ändra studiens fokus allteftersom information framkommer.

Fyra principer bör enligt Holme och Krohn Solvang följas vid kvalitativ forskning:

- Närhet till undersökningsobjekten
- Sann återgivning av resultaten

- Deskriptiv återgivning om det ger en djupare förståelse av fenomenet
- Direkta citat om möjligt, som visar individernas egna uttryck (Holme & Krohn Solvang 1997)

7.2 Källanalys som metod

Studien vi ämnar genomföra är en granskning av barnavårdsutredningar, dvs. en källanalys. Den viktigaste metodfrågan vid denna typ av studier gäller källornas ursprung, karaktär och tillförlitlighet. Materialet kan vara av mycket olika kvalitet, och man bör vara medveten om dess begränsningar. Detta skall tas med i beräkningen, när studiens frågor utformas: vilka frågor kan besvaras utifrån materialet? Källan säger något om den situation som förelåg när informationen dokumenterades (Holme och Krohn Solvang 1997). Källstudier med personakter är vanligt förekommande inom samhällsvetenskaplig forskning som underlag medför en del begränsningar. Man använder sig av sekundär information, och det nedtecknaren ansett vara värt att dokumentera. Man får dock utgå som forskare att det nedtecknade är riktigt och relevant, sedan det ligger till underlag för beslut (Vinnerljung m fl 2001).

Utredningar som källa kan sägas vara av både kognitiv och normativ karaktär, dvs. innehåller både berättande och värderande inslag. Om syftet med studien är att undersöka förhållningssätt och riktlinjer ger normativa källor en bra bild. Utredningar kan också sägas vara av historisk och framtidsinriktad typ: beskrivningar av den aktuella och föregående situationen, samt bedömningar och prognoser om framtida resultat. De är som källor institutionella och konfidentiella, men man måste trots den offentliga kontexten göra en värdering av upphovsmannens inflytande på källans uppkomst. Att använda sig av denna typ av dokument innebär också ofta att en större ansträngning krävs, om dokumenten omfattas av sekretess (Holme och Krohn Solvang 1997)

Vid tolkning av källmaterialet skall forskaren sträva efter att leva sig in i den situation källan uppstod i så långt möjligt. Vilka avsikter fanns med skapandet av källan? Vilka ramar fanns vid uppkomsten av dokumentet? Man behöver även räkna med att sändarens, dvs. den som är upphov till källan, avsikter och mottagarens (forskaren) tolkning av materialet inte nödvändigtvis överensstämmer. Syftet med tolkningen är att ”kunna ge en sammanfattande bild av informationsbärande strukturer och helheter” (Holme och Krohn Solvang 1997, s.134). En värdering av källornas användbarhet görs innan analysen påbörjas, där hänsyn tas till bl a säkerheten i källans innehåll och nedtecknarens eget perspektiv (a.a.).

7.3 Avgränsningar

Utifrån studiens syfte, finns det några frågeställningar vi kan ställa oss inför genomförandet av studien:

- vilken typ av utredningar skall tas med?
- vilken typ av information skall källorna förmedla?
- hur många utredningar är lämpligt att ta med tanke på studiens omfattning?
- vad vill vi belysa utifrån studiens resultat?

Vi väljer i studien att belysa barnperspektiv enbart som barnets röst, på grund av att det är en aspekt som konkret kan identifieras i utredningarna, men som forskning visat ofta saknas. Barnperspektiv i betydelsen barns rätt att komma till tals är en aktuell fråga där det de senaste åren har forskats mycket. Vår avsikt är att främst belysa den mindre enheten barnets röst, inom begreppet barnperspektiv. På grund av den stora omfattning litteratur som kan ha relevans för problemområdet, har även teorin begränsats till att omfatta forskning och teori

som specifikt kan kopplas till barnets röst som källa och utredningsmetodik, snarare än barnperspektiv i socialt arbete i största allmänhet.

I och med studiens explorativa ansats gör vi även om detta diskuteras inga anspråk på att kunna förklara de uppkomna resultaten, utan vill snarare beskriva och exemplifiera utifrån vårt avgränsade teoretiska område: studien skall visa på i hur stor utsträckning och på vilket sätt barn kommer till tals i de utvalda utredningarna, samt några närliggande aspekter. Utifrån detta valde vi att utföra studien med ett fåtal utredningar. Ett mindre material möjliggör en djupare analys och att kunna se till detaljer i varje enhet, vilket passar studiens kvalitativa och explorativa ansats.

7.4 Litteratur

Eftersom det finns ett väldigt stort utbud av forskningslitteratur med relevans för problemområdet, har det varit nödvändigt att sälla. För att få systematik och struktur i valet av litteratur, och för att få fram det som är mest relevant för vårt syfte, gjordes därför litteraturgenomgången och sällningen utifrån en metod i sex steg beskrivet i artikeln *Literature reviewing: Towards a more rigorous approach* av Pinkerton & Iwanec (i *Making research work: promoting child care policy and practice* 1998). Det innebär att utifrån syfte och frågeställningar skapa ett formulär, s.k. blueprint document. Där beskrivs specifikt vilken typ av litteratur som skall anskaffas utifrån bestämda kriterier på inkludering/exkludering, inom vilken tidsram det skall göras osv. Principerna för in- respektive exkludering används även vid referering av källorna för själva rapportens forsknings- och teorigenomgång som sortering till teman (a.a.).

De kriterier vi hade för inkludering av en källa var att materialet skulle utgå ifrån barns egna erfarenheter eller undersökningar av dessa, barns särskilda ställning i socialt utredningsarbete, och ha ett tydligt barnperspektiv. Materialet skulle utifrån detta behandla barnets röst i utredningar, barns rättigheter i socialt arbete, riskbedömningar och utredningsmetodik i social barnavård. Forskningslitteratur med resultat, fick inte vara publicerat tidigare än år 2000, för att få en aktualitet. Övrig litteratur, som metodlitteratur och teoretiskt material om utredningar fick vara äldre, men relevans bedömdes då efter ovanstående kriterier. Teorierna skulle behandla vårt område precist, och metodlitteratur vara anpassad för samhällsvetenskaplig kvalitativ forskning.

Litteratursökning har gjorts främst i Örebro Universitets bibliotekskatalog Voyager, men även i ELIN och LIBRIS kataloger. En del litteratur har hittats utifrån källförteckningar i kunskapsöversikter på området. Sökorden var *barnavårdsutredning**, *utredning**, *barnperspektiv*, *barns röst*, *child**, *assessment*, *bedömning**, *motivering** och *källor*. Vi kombinerade även sökorden *barn** och utredning med några av de andra alternativen. Efter att en lista med ett stort antal träffar sammanställs, gjordes en sällning utifrån kriterierna i vår blueprint. Ett rimligt antal källor för uppsatsens omfattning återstod då. Information har även sökts på bl a Socialstyrelsens hemsida och IMS, Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, via deras sökmotorer på sökorden och på titlar för att kunna erhålla vissa rapporter. Med tanke på studiens omfattning och syfte, anser vi oss ha gjort en tillräckligt grundlig genomgång och urval av litteratur. Vi anser oss ha inneslutit relevant litteratur, och vi har även granskat källornas tillförlitlighet så långt möjligt. Merparten av forskningspublikationerna är utgivna av myndigheter och andra offentliga organ, vilket borde tillskriva dem en viss tillförlitlighet. Vi har till största del använt oss av primärkällor, men även av ett fåtal väl valda sekundärkällor i form av kunskapsöversikter då det skulle vara en omöjlighet att gå igenom all forskning på området även efter avgränsning och dessa bedömdes vara tillförlitliga och utförliga nog, hänsyn taget till uppsatsen omfattning.

7.5 Urval

Urvalet av utredningarna har utförts systematiskt och utifrån uppställda kriterier, deriverade ur syfte och frågeställningar (Holme & Krohn Solvang 1997). Utredningarna valdes ut av socialförvaltningen enligt de kriterier som vi ställt upp i syftet. En praktisk gräns drogs även utifrån ramförhållanden; vi vill undersöka hur mindre barn kommit till tals och på den socialförvaltning vi genomförde studien delar man barn och ungdomsenheten vid tolv år. Orten för studien och dess socialtjänst valdes med utgångspunkt i att det är en mellanstor svensk stad, som finns inom ett sådant geografiskt läge att det gick att praktiskt genomföra studien. Studien omfattar endast utredningar från den aktuella orten och analysen bygger på dessa, därmed gäller endast resultatet denna ort. I och med att vi upptäckte att det fanns en väldigt stor mängd utredningar som passade beskrivningen, valde vi att låta socialförvaltningen välja ut ett rimligt antal utredningar som de ansåg vara typiska för hur utredningar ser ut på den aktuella socialförvaltningen.

7.6 Tillvägagångssätt

När vi fastställt uppsatsens syfte och ställt upp de frågeställningar vi ville besvara, valde vi en lämplig metod att genomföra studien med. Enligt den modell som presenteras i Literature reviewing: Towards a more rigorous approach av Pinkerton m fl (1998) skapades ett s.k. blueprintdokument, med kriterier för inkludering och exkludering av källor, och där syfte och frågeställningar är nedbrutet i mindre beståndsdelar. Denna användes sedan som underlag för litteraturgenomgång, och till att få systematik i skapandet av referat: blueprintdokumentet beskriver då vilket i litteraturen som är relevant att ta med i presentation av teori och tidigare forskning. Utifrån syfte och frågeställningar gjordes en analysmall, med frågor som preciserar de centrala frågeställningarna för studien.

Vi kontaktade socialchefen i den stad i vilken vi tänkt genomföra studien. Kontakten skedde både genom brev och via telefon. Brevet innehöll information om uppsatsens syfte och upplägg, etiska överväganden, samt en begäran om att få tillstånd att granska utredningar i urval enligt uppsatsens avgränsningar. Vi stötte på vissa problem, främst på grund av svårigheter kopplat till byråkratiska rutiner. På grund av arbetsbelastningen på socialförvaltningen, hade vi inte möjlighet att få tillgång till det antal utredningar vi hade önskat. En kompromiss blev att enhetschefen på enheten (som har kännedom om hur det totala utredningsmaterialet ser ut) fick välja ut en färre antal utredningar som kan sägas vara typiska för hur utredningar ser ut hos den aktuella socialförvaltningen. Detta resulterade i fem utredningar. Sedan använde vi analysmallen för bryta ned utredningarnas text utifrån våra frågeställningar. Vi satt tillsammans och läste utredningarna, för att kunna diskutera tolkningar och oklarheter sinsemellan. Detta resulterade i ca fem sidor text med svar på frågorna utifrån varje utredning. Vi sammanfattade slutligen resultatet, och sorterade in det under syftets frågeställningar.

7.7 Metoddiskussion

7.7.1 Förförståelse

Vi hade innan studiens genomförande naturligtvis med oss både utbildningsgrundad förförståelse och fördomar. Varje forskare har med sig förförståelse om det fenomen studien skall undersöka, grundad i den utbildning hon har (Holme & Krohn Solvang 1997). Som socionomstudenter har vi tillgodogjort oss många olika perspektiv på hur socialt arbete skall bedrivas, hur utredningar skall genomföras osv. Sedan finns även de personliga värderingarna

som kan påverka studien. En av oss har även en viss kunskap om kommunen, men har inte varit involverad i de ärenden studien berör. Genom att diskutera fortgående har vi försökt lyfta frågor om gemensamma och olika erfarenheter och åsikter, för att göra oss medvetna om dessa.

7.7.2 Etiska aspekter

Det finns fyra grundläggande krav på etisk samhällsvetenskaplig forskning:

- Informationskravet, de som berörs av studien skall informeras om studiens syfte och konsekvenser, samt att deltagandet är frivilligt
- Samtyckeskravet, deltagare har själva rätt att välja att delta eller inte, på vilka villkor och har även rätt att avbryta sin medverkan och få resultat raderade
- Konfidentialitetskravet, uppgifter om enskilda skall ges konfidentialitet, uppgifterna skall förvaras utom räckhåll för obehöriga, forskarna bör underteckna avtal om tystnadsplikt och nedskrivet material skall avidentifieras på så sätt att det inte går att identifiera enskilda deltagare
- Nyttjandekravet, information som inhämtas för forskning får endast användas för detta ändamål

Vid källstudier med offentligt dokumenterade uppgifter i register, gäller vissa undantag. Om och hur information till deltagare skall lämnas får bedömas från fall till fall, men tillstånd från ansvarig myndighet krävs naturligtvis. Dessa studier, där deltagarna inte deltar aktivt, kräver ej heller samtycke om inte information lämnats (HSFR 2002).

Enligt de forskningsetiska kraven, har utredningsmaterialet anonymiserats. I de fall direkta citat används i resultatredovisningen, kommer det inte gå att identifiera berörda personer. Vi har dessutom valt att inte presentera vilken ort och vilket socialkontor det rör sig om. I och med detta, och vägt mot värdet av att granska utredningarna för forskningssyftet, bedömde vi att det inte var nödvändigt att sända ut information och erhålla samtycke. Enligt Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (2002) skall individskyddskravet på detta sätt alltid vägas emot samhällets berättigade krav på forskning. Det kan vara rent oetiskt att avstå att bedriva forskning som kan komma att förbättra människors livsförhållanden på olika sätt. Vi gjorde utifrån detta bedömningen att studien innebär ett minimum av risker för att de passiva deltagarna utsätts för obehag eller kränkning, i och med att informationen anonymiserats, och att detta kan komma människor till gagn.

7.7.3 Validitet och reliabilitet

Validitet inom kvalitativ forskning handlar om huruvida studiens metod mäter det fenomen som är avsett, och inbegriper rätt enheter (Pervin, i Kvale 1997) Validiteten blir avhängig att vi mäter vad vi ställt upp i syfte och frågeställningar (Holme & Krohn Solvang 1997). Planering av studiens metoder och samstämmighet mellan syfte och metodval, om etiska överväganden gjorts, logik i valet av analysinstrument (intervjumall eller analysformulär) och korrekt rapportering av resultaten bidrar till att höja den kvalitativa studiens validitet (Kvale 1997). Efter att vi konstruerat ett syfte och frågeställningar, samt blueprintdokumentet (se bilaga) för avgränsningar, gjordes en analysmall (se bilaga) för utredningarna utifrån dessa premisser. Centrala begrepp och frågeställningar identifierades, och dessa går som en röd tråd genom syfte, frågeställningar och analysmall. Sedan fokus ligger på socialsekreterarnas arbete och vad de dokumenterat, var valet källanalys logiskt och naturligt utifrån syftet. Etiska överväganden gjordes, och planeringen anses av oss vara valid sedan metoden innebär ett minimum av risker för de inblandade. En begränsning är att vi är hänvisade till det socialsekreteraren ansett vara värt att dokumentera. Risker finns därför att relevant information, som t ex att ett barn faktiskt tillfrågats men inte velat uttrycka sig i utredningen, faller bort. Detta kan inte vårt analysförfarande mäta. Undersökningen omfattar dessutom

enbart undersökning från en socialbyrå, vilket ger ett begränsat empiriskt urval. Vår avsikt är dock inte att kunna dra generella slutsatser utan att främst fördjupa och exemplifiera utifrån en aktuell diskussion, varpå vi inte anser att den begränsade empirin inverkar alltför mycket på slutsatserna.

Reliabiliteten bestäms av noggrannheten i mätning och bearbetning av information. Det gäller att i möjligaste mån undvika systematiska fel. En hög reliabilitet är en förutsättning för att vi ska kunna mäta vad vi avser att mäta, dvs. validiteten. En hög validitet innebär att fler och oberoende mätningar utifrån samma premisser, ger samma eller liknande resultat. För att öka reliabiliteten, gäller det att vara noggrann och uppmärksam så långt möjligt vid genomförandet av studien, utarbetar rutiner för studiens olika delmoment och kontrollerar att alla information registreras på ett korrekt sätt (Holme & Krohn Solvang 1997). Vi anser oss ha höjt studiens reliabilitet, genom att skapa en analysmall för systematisk analys av utredningsmaterialet. En begränsning vårt metodval kan medföra, är att om fler personer utför själva informationsinsamlingen. Vi har försökt minimera detta problem, genom att sitta tillsammans och gå igenom utredningar och diskutera när oklarheter uppstått. Skapandet av ett blueprintdokument, vilket deriverats ur syftet och använts till litteraturgenomgång och referering, bidrar till rutin och systematik i forskningsfaserna. En risk finns alltid att forskaren på grund av ouppmärksamhet eller andra förhållanden, skapar fel i informationsinsamlingen. Genom att sitta tillsammans, utgör man en slags ”kontrollinstans” för varandra, och kan i viss mån påverka detta till det bättre.

8. Resultat och analys

Resultatet kommer nedan att presenteras tematiskt utifrån de frågeställningar som ställdes upp i syftet, med underrubriker. En beskrivning av studiens empiri, i form av de utredningar vi granskat inleder resultatredovisningen för att ge en bild av underlaget. Därefter följer det som framkommit vid granskningen tematiskt. Under varje rubrik presenteras de frågor vi utgått ifrån vid granskningen av utredningarna, och sedan det vi fann i utredningarna som svar på dessa. Delanalyser görs för varje tema, utifrån teori och tidigare forskning, som sedan sammanfattas i en slutanalys med slutsatser utifrån syftets frågeställningar.

8.1 Utredningarna

Materialet består av fem barnavårdsutredningar gjorda av socialsekreterare vid samma socialförvaltning, i en medelstor svensk stad i mellersta Sverige. Socialförvaltningen har valt ut dessa utredningar, som kan sägas vara typiska för hur utredningar ser ut på den specifika socialförvaltningen. Utredningarna avser barn i åldrarna från ett till tolv år, två flickor på ett respektive tre år, samt tre pojkar på sju, tio och tolv år. Två av utredningarna har lett till placering jämlikt LVU, varav en började som ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU och sedan övergick i SoL-placering. De övriga tre utredningarna har lett till frivillig placering enligt SoL. Ett av de barn som placerades enligt SoL, placerades tillsammans med sin familj på ett kombinerat utrednings- och behandlingshem, en annan med sin mamma på en liknande institution. De övriga tre barnen placerades i familjehem. Utredningarna är likartade i storlek, och omfattar ca 4 sidor text vardera. De är avslutade från slutet av 2003 till början av 2005.

8.2 Barnets eget perspektiv i utredningarna

Frågorna vi ställde oss för att lyfta fram *hur* barnet kommit till tals, samt hur informationen från barnet tillvaratas vid analys och bedömning var:

- Barnets röst som källa –

- På vilket sätt framkommer barnets egna erfarenheter, syn på sin situation och vilja i utredningen?
 - direkt/genom att barnet för sin egen talan i citat eller som referat från samtal
 - genom någon annan, i citat eller som referat från samtal
- I hur stor utsträckning (i hur stor del av utredningen) framkommer barnets egna erfarenheter och syn på sin situation?
 - direkt/genom att barnet fört sin egen talan, i citat eller som referat från samtal
 - genom någon annan, i citat eller som referat från samtal
- I hur stor utsträckning framkommer barnets vilja?
 - uttryckt själv
 - uttryckt genom någon annan, dvs. vad någon annan tror eller upplever sig veta om barnets vilja
- Hur används informationen från barnet själv i analysen/bedömningen?
- I de utredningar barnet *inte* kommit till tals, motiveras detta?
 - I så fall, på vilket sätt?

Barnen har endast kommit till tals i en utredning. I de övriga utredningarna beskrivs barnet utifrån referenter eller av socialsekreteraren själv. Barnets perspektiv består i två av utredningarna i att beteende och förändringar i detta refererats utifrån samtal med dem som har daglig kontakt med barnet eller utifrån socialsekreterarens egna observationer och tolkningar. I en av dessa är barnet så litet (ett år gammal flicka) att det inte har något eget språk, den andra utredningen avser en flicka på tre år. I den utredning barnet fört sin egen talan, gällde ärendet en pojke på tio år och utredningen var den som avslutats sist, i början av 2005. Hans erfarenheter och syn på sin situation återges som referat.

”Personalen oroar sig för x då han de senaste månaderna förändrat sitt beteende markant. Han har blivit ängslig, spänd och orolig.”

Barnet beskrivs i beteende- och personlighetstermer relativt ingående, i tre av utredningarna. Barnets egna erfarenheter och vilja framkommer dock endast i en av utredningarna. I den utredningen får barnets perspektiv ändå ett relativt litet utrymme, sett till utredningens omfattning. Barnets vilja framkommer i den utredning, där en pojke på tio år uttryckt sin inställning till en placering. I ett fall, en flicka på ett år, har inte barnet ännu utvecklat ett språk och kan därför inte uttrycka en vilja.

I tre av utredningarna finns alltså information från barnet självt att använda i bedömning. I den ena har en pojke på tio år fått komma till tals vid enskilt samtal och information från detta har använts (i referat) som underlag i *bedömningen*, av hur han uppfattar sin situation, tillsammans med forskning, mammans berättelse och socialsekreterarens bedömning av situationen. I den andra utredningen gäller ärendet en flicka på ett år, och socialsekreterarens observationer av flickans beteende och anknytning mor- barn används som underlag för bedömning. I den tredje utredningen har inte informationen från barnet (observationer av daghemspersonal) använts i bedömning, och i de övriga utredningarna har inte information om barnets erfarenheter och syn på sin situation inhämtats.

Det motiveras inte i någon av de fyra utredningarna där barnet inte har eller inte har kunnat komma till tals, varför detta inte skett. De två utredningar där barnets perspektiv inte redogjorts för gällde en pojkar på sju och tolv år. I en av de dessa noterade vi att socialsekreteraren uppgett att det varit svårt att få kontakt med familjen sedan de är ”försvunna”.

8.2.1 Delanalys

Den här delen av studien, ger exempel på vad forskare tidigare uppmärksammat i flertalet olika studier: barnet synliggörs ofta inte i utredningarna och socialsekreteraren träffar inte barnet (Fridh & Norman 2002, Andersson G m fl 1996, Socialstyrelsen 2004). I vår studie har ett barn av totalt fem fått komma till tals i utredningen. Forskningen visar varierande resultat, men ungefär hälften av barnen har kommit till tals i de undersökningar som genomförts tidigare (Sundell & Colbiörnsen 1999 i Sundell & Egelund 2001). I två av de fem utredningar vi granskade beskrivs inte heller barnet i någon större utsträckning, utan fokus ligger mer på föräldrarnas situation, personligheter och förmågor. Här kan man alltså se att barnet varken kommit till tals eller är synligt på annat sätt. Detta att fokus i utredningen ofta är föräldrarna i stället för barnen, är vanligt förekommande (Fridh & Norman 2002, Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16).

Vad som är särskilt intressant är att forskning visat *både* att äldre barns röst oftare tas tillvara än yngre barns, *och* att yngre barn ofta observerats eller ”hörts” (Bernler & Johnsson i Sundell & Egelund 2001, Soydan m fl 2005, Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16). I den utredningen där barnet kommit till tals i vår studie, var barnet en pojke på tio år. De två andra utredningar som tagit hänsyn till barnets perspektiv, gällde en ettårig flicka och en treårig flicka där socialsekreteraren respektive daghemspersonalen genomfört observationer. Det fanns alltså ett äldre barn, en pojke på 12 år, som inte kom till tals. Nota bene att studien i egentlig mening inte innefattar några äldre barn, utan endast upp till tolv år. Enligt barnkonventionen och SoL skall barnets ståndpunkt klargöras så långt möjligt *med hänsyn taget* till ålder och mognad (enligt LVU om det är lämpligt) (Norström & Thunved 2003, Hammarberg/UD info 2000), mot vilket det är intressant att två av de yngsta barnens och det näst äldsta barnets perspektiv tagits tillvara, men inte pojkarna på sju och tolv år. I de tre utredningar där varken barnet hörts eller observerats, motiveras inte detta. Länsstyrelsen i Stockholms län (2002:16) lyfter fram att vanliga förklaringar till att barn inte kommit till tals är att det inte är möjligt på grund av ålder eller att det inte behövs för att kunna bedöma föräldrarnas förmåga. De menar att ålder inte kan vara en rimlig motivering eftersom att det i deras granskning visat sig att de yngre barnens perspektiv tagits med i de flesta fall, vilket vi även ser i vår studie. I en av de två utredningar där barnet inte kommit till tals framkommer det indirekt att en möjlig anledning till att man inte hört barnet, är att man inte kunnat få kontakt med familjen sedan de är ”försvunna”.

Edvardsson (2003) menar att när barn väl kommer till tals sker det ofta ändå på vuxnas villkor. Detta tycker vi oss kunna visa på i vår granskning, i och med att i de tre ärenden där barnets perspektiv tagits med sker detta genom referat i utredningen från samtal med barnet (pojke, tio år) respektive från observationer av två flickor på ett respektive tre år. Det är socialsekreterarnas tolkningar av vad som framkommit under samtalen och observationerna som används som underlag för bedömning, citat eller direkta beskrivningar av beteende som står för sig själva används överhuvudtaget inte. Rädna barnen (2005) menar att det i enlighet med barnkonventionen inte bara är alla barns rättighet att komma till tals i alla beslut som rör dem, utan även att få möjlighet att uttrycka sig fritt utan tolkningar och att bli påverkade på något sätt. Det är svårt att utröna ur det utredningsmaterial vi analyserade huruvida barnets utsagor tolkats och i så fall av vem, eftersom det varken beskrivs vem som genomfört samtalet, hur det genomförts eller används några direkta citat för läsaren att själv bedöma. Att detta är vanligt förekommande i utredningar konstateras även av Hollander (1998 i Friis 2003). Om detta är förenligt med det vetenskapliga förhållningssätt Edvardsson (2003) förordar i utredningsarbete, är diskuterbart. I utredningsmaterialet framgår inte på vilka premisser samtalen förts, vilket gör det svårt att bedöma t ex hur saklig informationen är, om

uppgifterna tolkats på ett bra sätt osv. Det är enligt Rädda barnen (2005) vanligt att vuxna styr samtalen med barn genom att tolka utifrån sitt eget perspektiv och ställa slutna frågor.

Det är dock inte uttryckt direkt. I den utredning socialsekreteraren samtalat med barnet, framkommer det inte hur samtalet genomförts, eller i hur stor omfattning. Forskning säger att minst tre samtal ofta är nödvändigt för att tillvarata barnets perspektiv, och att ramarna är viktiga, som miljö och språk hos utredaren. Detta kan påverka samtalets kvalitet, och därmed vad barnet uttrycker. Enskilda samtal bör alltid genomföras med utredningens huvudperson (Edvardsson 2003, Andersson K m fl 2001, Fridh & Norman 2002). Det är svårt att bedöma vilken effekt ramarna för samtalet/observationen (det kan dessutom ha rört sig om fler samtal och observationer) haft för inverkan på det som framkommer i de tre utredningarna barnets perspektiv tagits med, sedan dessa inte redovisas öppet. Hänsyn taget till detta, samt det faktum att barnets röst inte finns med i tre av utredningarna, kan barnets perspektiv inte sägas vara tillgodosett i särskilt stor utsträckning i de utredningar vi granskat. Detta ställt mot de krav som kan ställas på utredningar om allsidighet och klientperspektiv (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16, Edvardsson 2003).

Fridh och Norman (2000) menar att man kan skönja gradvis förbättringar i utredningsarbetet sett till barnperspektivet. Den utredning som avslutats senast i tiden av de fem i vår studie, var också den som tagit med barnets röst som källa. Här har även informationen från barnet beaktats i analys och bedömning. Ett ärende är dock naturligtvis inte ett nära nog tillräckligt material att uttala sig generellt utifrån. Värt att notera är också att forskare konstaterat att barnperspektivet visserligen tillgodoses bättre med mer systematisk utredning men att det fortfarande saknas beaktande av barnets perspektiv i bedömningarna och besluten (Rasmusson 2004, Östberg m fl 2000, Socialstyrelsen 2001). Detta återspeglas i vår granskning. Detta kan tyda på att det fortfarande saknas mycket för att tillgodose kraven på barnperspektiv, i bemärkelsen att barnets perspektiv beaktas genom *hela* utredningen. Detta bör även kopplas till att Lagerberg och Sundelin (2000) i sin modell för riskbedömning i barnavårdsärenden anger *både* information från barnet själv och mer generell kunskap som oumbärlig för att överhuvudtaget kunna göra en bedömning (a.a.).

8.3 Källor i utredningarna

I syftet delades källor i utredningarna in i dels referenter, dvs. vilka personer som hörts utöver barnet, samt andra källor än referenter som bidrar med mer generell information till utredningen.

8.4 Referenter

Syftets andra frågeställning rör vilka som berättar om barnet och dess situation i utredningen, och hur informationen från dessa källor sedan tillvaratagits vid bedömning. De frågor vi utgick ifrån vid granskningen var:

- Vilka berättar om barnets situation i utredningen/vilka referenter har man använt sig av, och vilken information inhämtas från respektive källa?
 - socialsekreteraren själv – iakttagelser, åsikter etc.
 - föräldrar och syskon
 - andra släktingar
 - andra i nätverket
 - professionella (t ex BVC-sköterska)
- Hur används informationen från referenterna i analysen och bedömningen?

Socialsekreterarens egna observationer och bedömningar av barnets och föräldrarnas situation är det som tar mest plats i utredningen. Fakta om familjens bostadssituation, historia, nuvarande sociala situation osv. står ofta för sig självt utan specificerad källa, vilket antyder att det kommer från utredaren själv. Socialsekreteraren har i alla utredningar bidragit med information om familjens sociala situation, och i tre av dem beskrivningar av barnets beteende och behov, relation mellan föräldrar och barn samt kvalitet i anknytning.

”...X anknytning till sin mamma inte är tillfredsställande även om den blivit bättre då man arbetat med detta.”

I fyra av utredningarna har mamman hörts och refererats. Information som inhämtats rör familjens allmänna sociala situation, som boende och ekonomi, men i två av fallen även information som rör barnets behov, sin föräldraförmåga och relationen mellan mor och barn.

”...säger själv att X är en normal pojke. Men hon tycker att han och de andra pojkar är svåra att uppfostra då hon inte har någon man som hjälper henne.”

Pappan har hörts i två utredningar, i två av de övriga tre ärendena har pappan inte vårdnad om barnet. I ett ärende har varken mamman eller pappan kommit till tals genom referat eller direkt, utan socialsekreteraren beskriver endast föräldrarnas förmågor. Informationen från föräldrar rör mer deras egen situation, och inte barnets. Syskon har inte hörts i någon av utredningarna. I ett ärende har andra släktingar hörts, i det fallet en mormor. Hon refereras om barnets situation, sin egen sociala situation osv. Andra i nätverket som hörts och refererats är vänner till familjen (ett ärende) och grannar (ett ärende), och då för allmän information om familjens situation och barnets beteende gentemot andra. Professionella refereras i alla utredningar, i två av ärendena daghemspersonal, i två ärenden skolpersonal och i ett ärende ett utredningshem. Informationen som hämtats från dessa källor, behandlar barnets beteende, omsorg av barnet (t ex klädsel), och barnets behov.

”X går på dagis där hon trivs bra. Vid kontakt med personalen framkommer att deras bedömning är att X är en glad liten flicka som har en sunt avvaktande hållning till främmande personer. Deras uppfattning är att X utvecklas helt åldersadekvat.”

”X vill alltid ha uppmärksamhet och när han inte får det springer han runt i klassrummet...X vill ogärna jobba med det som är nytt och svårt och det gör att han i matte bara ligger på en 7-8-åringens nivå.”

I en utredning hänvisar socialsekreteraren till all inhämtad information utan nämnd källa, inklusive sin egen, som grund till beslut:

”Med hänvisning till ovanstående omhändertas X med stöd av § 6 LVU för att möjliggöra en utredning av hans situation...”

I denna utredning hade inga professionella hörts. I en annan utredning utgick bedömningen uttryckligen enbart från socialsekreterarens egna iakttagelser och tolkningar av familjens situation. Två av utredningarna använder sig av professionellas utlåtanden i huvudsak, en av dessa använder sig av ett utredningshems utlåtande tillsammans med egna bedömningar och en av en psykologutvärdering kombinerat med mammans utsaga. Slutligen använder sig en utredare av i huvudsak information från samtal med mamman och med barnet, samt sina egna bedömningar av situationen. Tyngst väger mammans berättelse i de fall vårdnadshavare hörts,

men socialsekreterarens egna bedömningar och tolkningar är det som framkommer i huvudsak. I hur stor utsträckning utredaren tagit hänsyn till olika parter utsagor, vad som vägt tyngst eller vilka överväganden som gjorts framgår inte i någon av utredningarna. Informationen från referenterna har sammanvägts och tolkats av socialsekreteraren, det framgår inte vem som sagt vad i den information som återfinns i bedömningen.

8.4.1 Delanalys

Vår studie visar exempel på vad Egelund (1997 i Lagerberg & Sundelin 2000) fört fram utifrån sina forskningsresultat: socialsekreterare utgår i sina utredningar och bedömningar utifrån sina egna tolkningar om föräldrarnas förmågor och egenskaper. Även Edvardsson (2003) fann vid en kvantitativ aktstudie att socialsekreterarens bedömningar har störst utrymme, på bekostnad av de berördas synpunkter. Vi fann i vår granskning att socialsekreterarens egna iakttagelser och åsikter om främst föräldrarnas situation, är det som tar mest plats. Information om exempelvis barnets beteende och relationer mellan föräldrarna står utan källa, vilket gör att vi får utgå ifrån att detta är utredarens egen information. Östberg m fl (2000) menar att det finns skillnader mellan socialsekreterare i vilka man kontaktar och hur man bedömer informationen från dessa, men även vad man dokumenterar. Det kan rent hypotetiskt vara möjligt att information utan källa kommer från en referent som hörts, men att detta inte dokumenterats. Informationen rör sig om rent faktamässiga uppgifter (boende etc.), men även om relationer mellan föräldrar och barnets beteende.

Det är ett juridiskt krav att inbegripa information från vårdnadshavare och barn i utredningen. Forskning har visat att de flesta socialsekreterare anser det viktigt att inbegripa information från personer i nätverket runt familjen i utredningen, men att det endast sker i ca en tredjedel av alla utredningar (Sundell & Karlsson i Sundell & Egelund 2001). Enligt vår granskning har dock inte personer från nätverket hörts i någon större utsträckning. Båda föräldrarna har inte heller hörts i alla utredningarna, i en har inte någon av föräldrarna kommit till tals. Mamman har hörts i fyra ärenden, pappan i två och i en av utredningarna finns referat från samtal med mormor till barnet. Det kan vara värt att notera att i en av de fyra utredningarna mamman referats framgår det att pappan inte har vårdnad om barnet. Andra från nätverket har inte hörts. Fridh och Norman (2002) menar att det ibland är tillräckligt att endast höra familjen föra att kunna göra bedömningen, men att det kan vara viktigt att höra t ex syskon, den förälder som inte har vårdnaden, barnläkare osv.

Informationen som inhämtats från referenter rör mer föräldrarnas sociala situation än barnets, men även relationen mellan föräldrar och barn t ex. Länsstyrelsen i Stockholms läns granskning 2002 av barnavårdsutredningar visade att en förbättring har skett, där t ex båda föräldrarnas perspektiv på barnet belyses bättre och att barnets personlighet beskrivs utförligare (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16).

I tre av de utredningar vi granskat hade utredaren beskrivit barnets beteende och behov utifrån referenternas information. Barnets personlighet har inte beskrivits särskilt utförligt utifrån referenters utsagor i utredningarna med undantag för en, där en pojkes personlighet beskrivs utifrån en lärares och en psykologs bedömning. När barnet är beskrivet utifrån information från professionella referenters utsagor, kommer dessa från daghem, skola och utredningshem. Beskrivningar behandlar barnets personlighet, omsorg av barnet m.m. Detta kan ställas mot att Länsstyrelsen (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16) riktat kritik mot att utredningar av barn inte belyser alla viktiga faktorer, utan endast skola, social situation och relationer i familjen. Detta speglas alltså även i vår granskning. Bilden av barnet utgår ifrån ett fåtal

referenter, ställt mot att det är viktigt att belysa situationen utifrån fler perspektiv för att få en helhetsbild (Soydan m fl 2005).

Två av utredningarnas bedömningar kan sägas ha socialsekreterarnas egna iakttagelser och bedömningar som grund, den ena där socialsekreteraren hänvisar till all inhämtad information utan att precisera närmare, och en där det framgår tydligt av utredningstexten att det enbart är utredarens tolkningar av situationen som ligger till grund för beslut. Ekologisk representativitet bör styra urvalet av referenter och information, och all information ska beaktas i bedömningen (Edvardsson 2003). I vår studie kan man se att det saknas en koppling mellan den information som inhämtats, och den som används i bedömning. Ekologisk representativitet är det svårt att bedöma, eftersom vi enbart kan ta del av utredarens urval och inte har tillgång till hela underlaget. De variationer som vi har sett i urval av referenter och information, kan t ex förklaras med skilda arbetssätt hos olika socialsekreterare (Soydan m fl 2005), men även att det finns en osäkerhet bland socialsekreterare om vilken information som skall tas med (Östberg m fl 2000). Det är upp till socialsekreteraren att bedöma vilken information som behövs för beslut, och att våra utredningar innehåller så pass olika information kan bero på att resurser och socialsekreterarens kunskap och erfarenhet påverkar innehållet (Fridh & Norman 2002, Soydan m fl 2005).

8.5 Andra källor än referenter

Den sista frågan som ställdes upp i syftet, var huruvida andra källor än barnet själv och referenter används i utredningarna. Frågorna vi utgick ifrån vid granskning var:

- Används andra källor än ovan nämnda i utredningen?
 - i så fall vilka?
- Hur används information från dessa källor i analys och bedömning?

I en utredning används andra källor än socialsekreteraren själv, barnet eller andra referenter. I den utredningen används forskning, i och med att utredaren argumenterar för att ett visst beteende hos barn i en situation är vetenskapligt vederlagt.

” X är en pojke som har levt nära sin mamma. Det har framkommit tydligt att han har tagit på sig en roll som inte är adekvat för ett barn i hans ålder. Detta är något som också forskning bestyrker att barn till föräldrar med någon form av missbruksproblematik får ta ett för stort ansvar för sig själv, men också för sina föräldrar. ”

Fyra av socialsekreterarna har inte använt några andra källor än sig själva eller referenter. I den utredning som använt andra källor, framgår det att utredaren i *bedömningen* tagit hänsyn till att ett visst beteende utgör en riskfaktor för barnet i fråga. Källan är dock inte preciserad, utan nämns endast som ”forskning”.

8.5.1 Delanalys

Trots att forskare och teoretiker menar att empirisk forskning bör ingå som en självklar del i utredningar avseende barn (Fridh & Norman 2002, Edvardsson 2003), visar vår studie att socialsekreterarna inte använder dessa källor i så stor utsträckning. En av de fem undersökta utredningarna innehåller hänvisningar till forskning. Utredaren använder forskningen på det sätt Edvardsson (2003) föreskriver, nämligen för att referera till vad som kan anses ”normalt” för ett barn i den utredde pojkens ålder, och vad som kan förväntas av barn i hans situation. På så vis har utredaren använt sig av relevant forskning, som gäller den grupp (pojkar, en viss ålder, missbrukande föräldrar), vilket även det är viktigt för utredningens saklighet (a.a.).

Det är intressant att ingen av de övriga fyra utredningarna använt sig av någon form av källa med mer generell information. Lagerberg och Sundelin (2000) menar att det inte är möjligt att ställa prognos (vilket är en viktig del av bedömningen) utan att dels använda barnets röst, men dels även mer generell information som underlag. Snarare ser vi exempel i vår undersökning, på det författarna lyfter fram: sakförhållanden framställs som de är och utan koppling till någon fastställd risk, i och med att man inte hänvisar till annat än sina egna bedömningar som socialsekreterare. Sakförhållanden betraktas som risker i sig, utan att man visar vad det lett till hos barnet (a.a.).

9. Sammanfattande analys

För att sammanställa de resultat vi lyft fram och analysen vi gjort av dessa på ett tydligt sätt, presenterar vi här våra tre frågeställningar och under dessa resultat och analys sammanfattat.

- *På vilket sätt och i hur stor utsträckning framkommer barnets egna erfarenheter, syn på sin situation och vilja i utredning och analys?*

I vår studie har socialsekreterarna inte lyft fram barnets perspektiv i särskilt stor utsträckning, vilket även påvisats av flera forskare (SOU 2000:77, Andersson G m fl 1996, Fridh & Norman 2000). Endast i tre av utredningarna kan detta alls sägas framkomma, och barnets vilja t ex framkommer endast i sin tur i liten utsträckning i en av dem. I den ena av dessa tre utredningar (pojke, tio år) har barnet fått komma till tals, i de andra två vilka gäller två mindre barn har barnet observerats av socialsekreteraren och daghemspersonal. De andra två barnen, vars perspektiv inte redovisats, var pojkar på sju och tolv år. Forskning har *både* visat att äldre barn oftare kommer till tals, *och* att mindre barns perspektiv ofta redovisas genom t ex observationer (Bernler & Johnsson 1993 i Sundell & Egelund 2001, Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16). I SoL och LVU fastställs att barnet skall resp. bör komma till tals med hänsyn taget till ålder och mognad (Norström & Thunved 2003). Mot detta kan det diskuteras att den tolvårige pojken inte kommit tals, men däremot två flickor på ett och tre år samt en pojke på tio år. Det är socialsekreterarens tolkningar av det som sagts i samtalet med barnet, respektive observerats, som presenteras i utredningarna, direkta citat eller beskrivningar används inte. Detta bör ställas mot att utredningens huvudperson har rätt att komma till tals, och med fördel utan tolkning eller påverkan (Rädda Barnen 2005, Edvardsson 2003, Andersson K m fl 2001, Fridh & Norman 2000). Vi har sett att informationen från barnet behandlas olika; den används främst i beskrivande syfte i, och inte som underlag för bedömning. Att detta är vanligt förekommande bekräftas av forskning (Rasmusson 2004, Östberg 2000, Socialstyrelsen 2001). I den utredning utredaren samtalat med barnet, används den informationen i bedömningen. Forskare menar även att det inte är rimligt att göra en bedömning utan att höra barnet (Lagerberg & Sundelin 2000). Ingen av utredningarna innehöll uttryckta resonemang om eller motiveringar till varför barnet inte kommit till tals eller, om det gjort det, i vilken utsträckning man tagit hänsyn till dess ståndpunkt. Detta påverkar utredningens kvalitet, med avseende på rättsäkerhet, saklighet och allsidighet (Edvardsson 2003, Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16).

- *Vilka andra källor används i utredningen för information om det individuella barnets information, vilken information inhämtas och hur tillvaratas informationen i analysen för att bilda underlag för förslag till beslut?*

Våra resultat visar att de källor som används i huvudsak, rangordnat är socialsekreteraren själv, professionella referenter, föräldrar och andra släktingar till barnet. Detta stämmer väl överens med forskning, som visar att socialsekreterare anser det viktigt att använda det informella nätverket i utredningar men endast gör det i ca en tredjedel av ärendena (Sundell & Karlsson i Sundell & Egelund 2001). Det är relativt få källor som används i varje utredning, och socialsekreterarens iakttagelser och bedömningar är det som tar störst utrymme. Även att detta är vanligt bekräftas av forskningen (Edvardsson 2003). Länsstyrelsens granskning (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16) visar att barns situation i utredningar belyses från fler perspektiv och att pappans perspektiv bättre tillgodoses numer, vilket vi inte kan visa på i denna studie. Mamman hade kommit till tals i större utsträckning än pappan, andra i nätverket hade hörts i två ärenden, medan professionella hade hörts i alla utredningar utom en.

Socialsekreteraren bidrar med information om familjens allmänna situation, barnets person, beteende och behov, föräldrarnas förmågor osv. Informationen från föräldrar och andra privata referenter i första hand föräldrarnas egen situation och i vissa fall relation mellan barn och förälder, medan informationen inhämtad från professionella referenter rör barnets sociala situation, beteende och behov, samt föräldrarnas förmågor. Detta kan ställas mot att kritik har riktats mot att utredningar inte beskriver barn ur tillräckligt många aspekter, och att utredningar bör redovisa en ekologiskt representativ helhetsbild (Soydan m fl 2005, Edvardsson 2003). Informationen man inhämtat varierar mellan alla utredningarna, vilket visat sig vara vanligt och kan förklaras med skilda arbetssätt eller osäkerhet på vad som är relevant (Soydan m fl 2005, Östberg 2000, Fridh & Norman 2000). I bedömningen använder sig tre av socialsekreterarna av det referenter framfört, främst de professionellas information. Det framgår vem som bidragit med vilken information i bedömningen eller vad utredaren tagit hänsyn till. Även detta visar på olika arbetssätt, och att socialsekreterarnas egna kunskaper och erfarenhet samt resurser påverkar utredningarnas innehåll och utseende (Fridh & Norman 2000, Soydan m fl 2005).

- *Mot vad ställs informationen om barnets situation vid bedömning om insats, dvs. används andra källor med mer generell information och i så fall vilka?*

Socialsekreterarna i vår studie använder utöver i en av utredningarna inga andra källor än sig själva, privata och professionella referenter. Detta trots att forskare och teoretiker menar att forskningsanknytning och användning av kunskap om barn och beprövad erfarenhet är krav man bör ställa på utredningar (Edvardsson 2003, Fridh & Norman 2000). Det kan även ställas mot att forskare visat att det är utredarens egna kunskaper och erfarenhet som bestämmer innehållet i utredningen, och moraliska resonemang utifrån detta som ofta utgör grund för bedömning, snarare än all inhämtad information i ärendet tillsammans med evidensbaserad kunskap (Soydan m fl 2005, Egelund 1997 i Lagerberg & Sundelin 2000). I den utredning forskning används, gör utredaren dock det på det vis Edvardsson (2003) anser vara lämpligt: att ställa den information som framkommit om barnet emot samt referera till för vad som är ”normalt” för ett barn i den åldern och situationen. Det är intressant att fyra av utredningarna inte använder någon form av generell information, sedan forskare menar att det inte är rimligt att göra bedömning utan att använda dylika källor (Lagerberg & Sundelin 2000).

10. Diskussion

Syfte med vår studie var att belysa barnperspektiv i barnavårdsutredningar, genom att undersöka om och på vilket sätt socialsekreterare lyft fram mindre barns erfarenheter och uppfattning i barnavårdsutredningar som lett till placering enligt SoL eller LVU. Detta gjorde

vi genom att undersöka på vilket sätt socialsekreterarna lyft fram barnets perspektiv, inte bara genom att barnet själv fått komma till tals, utan även genom referenter och genom att använda sig av kunskap om barn. Eftersom vi ville lyfta fram barnperspektivet i utredningar, anser vi oss ha tillgodosett studiens syfte. Våra resultat avspeglar det som framkommit i tidigare forskning, nämligen att barn inte alltid kommer till tals (Andersson G m fl 1996, Fridh & Norman 2000, Edvardsson 2003). Det varierar både i hur socialsekreterare lyfter fram barnets perspektiv och hur de använder information från barn och referenter i utredning och bedömning (Fridh & Norman 2000, Soydan m fl 2005, Östberg 2000). Barnets situation belyses inte från fler olika perspektiv i särskilt stor utsträckning (Soydan m fl 2005, Edvardsson 2003). Man använder sig inte heller av generell kunskap om barn i utredningarna (Egelund 1997 i Lagerberg & Sundelin 2000). Fokus för utredningarna är inte främst barnets situation och perspektiv, utan snarare föräldrarnas vilket även forskningen visar är vanligt förekommande (Länsstyrelsen i Stockholms län 2002:16).

Det bästa underlaget för bedömning om barnets bästa erhålles enligt forskare genom att information inhämtat från barnet självt ställs mot evidensbaserade kunskaper om barn. För att ställa prognos behöver man som utredare klarlägga barnets perspektiv, samt använda sig av vetenskapligt vederlagd kunskap om barn (Lagerberg & Sundelin 2000, SOU 2000:77). Om man utgår ifrån detta, är det alltså inte rimligt att göra en bedömning, utan att först samtala med barnet. Det är dessutom ett juridiskt krav att huvudpersonen involveras i utredningen. Samtal ska ingå som en självklar del i utredningsprocessen (Sundell & Egelund 2001, Edvardsson 2003). Diskussionen om barnets röst i barnavårdsutredningar kan alltså föras utifrån två perspektiv, dels som en rättighet för barnet och dels som en juridisk skyldighet och oumbärlig källa för utredare. Barnet har rätt att komma till tals, och utredaren kan inte göra goda bedömningar utan att klargöra barnets perspektiv.

Barnets rättighet att komma till tals vid åtgärder som rör dem, kan främst härledas ur barnkonventionen 12:e artikel, men den återfinns även som lagstadgad rättighet i SoL (Hammarberg/UD info 2000, Norström & Thunved 2003). Frågan vi kan ställa oss, både utifrån den tidigare forskning och de resultat från studien vår uppsats presenterar, är vad som behöver göras för att denna rättighet ska tillgodoses av den vuxna världen. En statlig utredare menar att anledningen till att barnperspektivet blir eftersatt i den offentliga verksamheten inte beror på lagens formuleringar, medan andra menar att socialtjänstlagens formulering innebär ett fokus på barnet som en individ med behov av skydd, snarare än som uppbärare av rättigheter och att detta fått betydelse för praxis. Dessutom återfinns socialtjänstlagens syn på barnet som individ med rätt att komma till tals inte i LVU; att höra barnet återfinns i LVU endast som en rekommendation. (SOU 2000:77).

Men formuleringar i lagstiftningen avspeglar rimligtvis, i vår mening, samhällets syn på och attityder till barn. För att bilden av barnet som formulerats i barnkonventionen, som en individ med rättigheter att bli sedd och hörd, ska få genomslag i praxis behöver man kanske inte bara skärpa lagstiftningen utan arbeta för att förändra attityder och arbetssätt hos dem som arbetar med barn. Att ansvariga för beslut om barnets situation anser att barnet inte förmår representera sina intressen eller att dess ståndpunkt inte är viktig, är inte bara i strid med lagen utan även visar på en attityd som inte är förenlig med den barnsyn barnkonventionen uppbär. Det är viktigt att lyfta fram och diskutera detta för att få tillstånd en förändring (Mattsson 1998 i Friis 2003).

Vi konstaterade utifrån våra resultat att utredare varken klarlägger barnets erfarenheter och vilja i någon större utsträckning, eller använder sig av någon generell information om barn för

att göra bedömningar. All information som framkommit via referenter i utredningen i bedömningen beaktas inte och barnets situation belyses inte från fler perspektiv. Dessutom varierar informationen man inhämtar som underlag till bedömning. Detta stämmer väl överens med tidigare forskning om barnavårdsutredningar (Socialstyrelsen 2001, Edvardsson 2003, Soydan m fl 2005). Det är något som har lyfts fram och diskuterats mycket de senaste åren, och dessa brister i utredningsmetodik man sett både nationellt och internationellt var också utgångspunkten för uppkomsten av The Assessment Framework i England och senare BBIC i Sverige (Cleaver m fl 2004, Rasmusson 2005).

Forskarna föreslår olika förklaringar till att det finns brister i utredningarna: skilda arbetssätt, olika typer av organisationer, brist på systematik vid utredning, bristande kompetens och erfarenhet och så vidare (Soydan m fl 2005, Fridh & Norman 2000, Länsstyrelsen 2002). Att man inte klarlägger eller tar hänsyn till barnets ståndpunkt kan förklaras med att socialsekreterarna anser sig sakna kompetens att genomföra barnsamtal, och inte vet hur de ska använda det barnen sagt i bedömningen (Socialstyrelsen 2001 i Socialstyrelsen 2004). Försök att komma tillrätta med bristerna har främst inneburit att försöka skapa mer systematik, genom t ex BBIC (Rasmusson 2004). Det kan diskuteras om man behöver angripa problemet från fler håll: att utredningsförfarandet vid allvarliga barnavårdsärenden brister är mycket allvarligt, och samhället måste se till att barnets rätt till en rättssäker utredning efterlevs. Särskilt som barnet är den svagare parten och inte kan bevaka sina egna rättigheter.

Man bör åtminstone kunna ställa de mest grundläggande krav på en utredning teorin och lagstiftningen beskriver. Socialsekreterarens iakttagelser och bedömningar får inte vara det som tar störst plats i en utredning. Barnets ståndpunkt skall klarläggas och tas hänsyn till, samtal med eller observationer av barnet skall ingå, utredningen ska ge en helhetsbild genom att belysa barnets situation från fler perspektiv, och i bedömningen skall all information som framkommit beaktas och ställas mot vetenskapligt vederlagd kunskap om barn (Edvardsson 2003, Fridh & Norman 2002, SOU 2000:77, Sundell & Egelund 2001, SoL i Norström & Thunved 2003). Det bör enligt vår mening rimligtvis vara lika allvarligt att bortse från dessa krav på utredningar, som vilka andra lagar och regler som gäller för offentlig förvaltning. Soydan m fl (2005) menar att deras forskning tyder på att mer styrning i lagen avseende utredningsprocessen och institutionaliserade incitament att ta rätt kontakter ökar tendensen att göra mer allsidiga utredningar. Men utvärderingar av mer systematiserade utredningsmodeller, som BBIC vilken syftar till att lyfta fram barnets perspektiv, visar att man med dessa modeller ändå inte kommer till rätta med problemen. Barnets ståndpunkt beaktas ändå inte i tillräckligt stor utsträckning, vilket kan vara värt att beakta.

Egelund (1997 i Lagerberg & Sundelin 2000) menar att den utredningskultur som idag råder innebär ett system där barnets ståndpunkt inte behövs och inte heller används för att göra bedömningar. Samtidigt har barnperspektiv blivit något av ett slagord inom politik och offentlig förvaltning (Brunnberg & Larsson Sjöberg 2004). Vi vill avsluta med att lyfta frågan om vari vinsten ligger att förvandla barnets absoluta rättighet att bli sett, hört och respekterat till ett tomt argument. För att höja kvaliteten på utredningarna, både i klienternas och vår egen professions intresse, är det hög tid att börja respektera barnens rätt att komma till tals. Vi behöver utveckla metoder och rutiner vilka säkerställer att barnets perspektiv verkligen tas tillvara.

10.1 Förslag till vidare forskning

Vårt förslag till vidare forskning inom ämnet, är att undersöka möjliga orsaker till att det dels finns så stora skillnader i utredningsmetodik och vad man tar hänsyn till i bedömningar, dels i

hur man låter barn komma till tals och tar hänsyn till deras ståndpunkt. Mycket forskning har gjorts för att visa på att det finns skillnader på båda dessa punkter, men inte lika mycket för att förstå fenomenen. Det torde vara viktigt att bringa mer klarhet i detta, för att kunna utveckla och göra de utredningssystem som nu implementeras (t ex BBIC) ännu bättre.

11. Referenser

Andersson, Gunvor; Aronsson, Karin; Hessle, Sven; Hollander, Anna; Lundström, Tommy (1996) *Barnet i den sociala barnvården*. Falköping: Liber AB

Andersson Gunvor; Aronsson, Karin; Hessle, Sven; Hollander, Anna; Lundström, Tommy (2004) *Haverier i social barnvård? Fem fallstudier*. Stockholm: Gothia/Socialstyrelsen: Centrum för utvärdering av socialt arbete

Andersson, Kristina (2001) *Utredningsmetod avseende barn och unga*. Örebro: Artemi

Brunnberg, Elinor; Larsson Sjöberg, Kristina (2004) *Om barndom och kön. Barnrelaterade avhandlingar i socialt arbete 1980-2003*. Örebro: Örebro Universitet

Cleaver, Hedy; Walker, Steve (2004) *Assessing children's needs and circumstances: the impact of the assessment framework*. London : Jessica Kingsley

Eberstein, Susanne (red.) (2000) *Omhändertagen - Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*. SOU 2000:77. Stockholm: Socialdepartementet

Edvardsson, Bo (2003) *Kritisk utredningsmetodik*. Eskilstuna: Liber AB

Fridh, Birthe; Norman, Gunilla (2000) *Att utreda när barn far illa: en handbok om barnvårdsutredningar i socialtjänsten*. Stockholm: Gothia

Friis, Eva (2003) *Sociala utredningar om barn*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds Universitet

Hammarberg, Thomas (2000) *Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: UD info

Holme, Idar Magne; Krohn Solvang, Bernt (1997) *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund : Studentlitteratur

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Iwaniec, D. & Pinkerton, J. (1998) *Literature Reviewing: towards a more rigorous Approach i: Making research work: promoting child care policy and practice*. England: Chichester ,Wiley

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Lagerberg, Dagmar; Sundelin, Knut (2000) *Risk och prognos i socialt arbete med barn: forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Gothia /Socialstyrelsen: Centrum för utvärdering av socialt arbete

Länsstyrelsen i Stockholms län (2002) *Låt barnet komma till tals! Tillsyn av barnavårdsutredningar 2002*. Rapport 2002:16. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län

Norström, Claes; Thunved, Anders (2003) *Nya Sociallagarna*. Stockholm: Norstedts Juridik

Rasmusson, Bodil (2004) *Barnavårdsutredningar på nya grunder*. Lund: Socialhögskolan i Lund

Rädda barnen (2005) *Rakt från hjärtat. Tankar och idéer från barn och ungdomar placerade i samhällets vård*. Stockholm: Rädda barnen

Schiratzki, Johanna (2002) *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur

Socialstyrelsen (2004) *Samtal med barn i socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2005) *Barn och unga – insatser år 2004*. Stockholm: Socialstyrelsen

Soydan, Haluk; Jergeby, Ulla; Glad, Johan, Nybom, Jenny; Williams, Charlotte (2005) *Bedömning av ett barnavårdsärende. En studie i fem länder*. Stockholm: IMS/Socialstyrelsen: Centrum för utvärdering av socialt arbete

Sundell, Knut; Egelund, Tine (2001) *Barnavårdsutredningar. En kunskapsöversikt*. Växjö: Förlagshuset Gothia AB

Vinnerljung, Bo; Sallnäs, Marie; Kyhle Westermarck, Pia (2001) *Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution*. Stockholm: CUS/Socialstyrelsen

Östberg, Francesca; Wåhlander, Eva; Milton, Pia (2000) *Barnavårdsutredningar i sex kommuner - en vinjettstudie*. Stockholm: Socialstyrelsen: Centrum för utvärdering av socialt arbete